

UDK [272-57+272-532.4] (210.7Rab)“18/19”
272-732.2Pio IX, papa
<https://doi.org/10.53745/ccp.47.92.4>
Prethodno priopćenje
Primljeno: 2. veljače 2022.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. rujna 2023.

MOLITVENE SVEČANOSTI POSVEĆENE PAPAMA ILI ORGANIZIRANE NA NJIHOV POTICAJ TIJEKOM 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA NA OTOKU RABU

Milena MARIJAN PERANIĆ
Gradska knjižnica Rab
Palit 269, 51 280 Rab
milena.marijan.rab@gmail.com

Ovaj rad bavi se analizom različitih vjerskih svečanosti i aktivnosti koje su upriličene za molitvenu pomoć vrhovnim poglavarima Katoličke crkve (papama) ili su pak organizirane na njihov poticaj, a održavale su se tijekom 19. te početkom 20. stoljeća na otoku Rabu. Riječ je o procesijama i hodočašćima te misnim slavljinama. Jedno od hodočašća organizirano je 1872. godine u Kampor u crkvu sv. Bernardina Sijenskoga kada svi rapski vjernici žele uputiti Gospi molitve za mir u svijetu te za izbavljenje od nevolja »vaticanskoga zatočenika« pape Pija IX. Don Josip Gržetić Krasanin tom prigodom piše i pjesmu Ustanimo braćo pravo verna. Pristustvovanjem na takvim svečanostima rapska se zajednica povezivala s ostalim vjernicima Europe i svijeta te se identificirala s cjelokupnom zajednicom katolika pod vodstvom pape.

KLJUČNE RIJEČI: Rab, pobožnost, hodočašća, procesije, papa Pio IX., molitve za mir, Josip Gržetić Krasanin, biskup Ivan Josip Vitezić, 19. stoljeće, početak 20. stoljeća

Uvod

Tijekom »dugoga« i burnoga 19. stoljeća, to jest sve do smrti najdugovječnijega pape Pija IX. 1878. godine, odigravaju se za papinstvo kao i za čitav katolički svijet revolucionarne društveno-političke promjene. Pod utjecajem aktualnih europskih tendencija stvaranja nacionalnih država, posljedica čega je bilo i radikalno smanjenje teritorija donedavno moćne Papinske Države, a time i ovlasti te financijske snage pape kao njezina svjetovnoga vladara, za papu se stubokom mijenja situacija u kojoj se nalazi. Posljedično tomu, mijenja se i način njegova djelovanja.

U novonastalim okolnostima s nevoljama koje su snašle vrhovnoga katoličkoga vladara suosjeća cjelokupna katolička zajednica. Pokreću se molitvene svečanosti i pobožnosti na nakanu pomoći papi Piju IX., kao i svim ostalim ljudima potrebitima mira u uzburkanome i nesigurnome svijetu.

Godine 1872., u vrijeme aktivne duhovne borbe za vrijeme »vatikanskoga zatočeništva« pape Pija IX., vjernici Raba, otoka stanovništva tada gotovo u potpunosti katoličke vjere¹, pod vodstvom krčkoga biskupa, rapskoga provikara i svojih župnika, pružaju svoj duhovno-molitveni doprinos papi sudjelovanjem na misama, hodočašću i procesijama. Istodobno daju i svoj materijalni doprinos prikupljajući milodar za novouveden »obol svetoga Petra«.

Osim te izvanredne vjerske manifestacije, Rabljani održavaju i neke druge svečanosti za proslavu značajnih trenutaka iz vjerskoga, pa čak i privatnoga života vrhovnih crkvenih poglavara, kao što su njihov odabir i ustoličenje, obljetnice svećeništva, biskupovanja i papinstva, oslobođenje iz zatočeništva ili fizičko ozdravljenje. Jednako tako, potaknuti papinim preporukama i naredbama, održavaju proslave obljetnice otkrića Amerike te molitvena slavlja za mir svega svijeta.

Izvori i literatura

Veći dio ovoga rada temelji se na istraživanju izvorne i neobjavljene arhivske građe. Jedan njezin dio pripada fondu koji obuhvaća pisma i dopise sačuvane unutar građe Provikarijatskoga (Nadžupskoga) arhiva bivše Rapske biskupije, pohranjenoga u arhivskoj knjižnici Župnoga ureda Rab.² Budući da se 1828. godine ukida Rapska biskupija,³ cjelokupno dopisivanje o crkvenim poslovima kako s novonadređenim biskupom u Krku tako i sa svećenicima ostalih rapskih filijalnih crkava, umjesto dotadašnjih biskupskoga i kaptolskoga ureda, preuzima nadalje ured rapskoga provikara.⁴ U fondu građe Provikarijatskoga arhiva

¹ Unatoč slobodi vjeroispovijedanja koju 1805. godine uvodi francuska uprava, na prijelazu 19. i 20. stoljeća stanovništvo otoka bilo je katoličko, jedino se 1910. godine bilježe dva unijata. Vidi: Tereza GANZA-ARAS, »Život na Rabu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (Presjek kroz društvo otoka Raba u vrijeme austrijske vladavine)«, *Rapski zbornik* (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Zagreb, 1987., str. 441.

² Provikarijatski ili Nadžupski arhiv jedan je od triju cjelina, tj. arhiva (uz Biskupski i Kaptolski), koji se nalaze u arhivskoj knjižnici Župnog ureda Rab. Građu svih triju cjelina Arhiva bivše Rapske biskupije popisao je, usustavio i uvezao fra Odorik Badurina između 1938. i 1940. godine, izrađujući protokole za svaku od tih cjelina, s ukupno 27 000 natuknica. Prema: Ines SRDOČ-KONESTRA, Saša LAJŠIĆ, *Obrednik po Garanjinu. Prilog proučavanju književnojezične baštine grada Raba*, Rijeka, 2008., str. 11–12.

³ Rapska biskupija bila je jedna od najstarijih biskupija na hrvatskome povijesnom prostoru. Nakon dugogodišnjeg pritiska bečkoga dvora svojom bulom *Locum Beati Petri* 30. lipnja 1928. papa Lav XII. preuredio je crkvenu upravu na području Istre i Dalmacije, čime je, između ostaloga, nakon više od šesnaest stoljeća njezina kontinuirana djelovanja ukinuo i Rapsku biskupiju. Ukidanjem Rapske biskupije i susjedne Osorske biskupije, njihove bivše župe prelaze 1830. godine pod crkvenu nadležnost Krčke biskupije. Vidi: Stjepan ČOŠIĆ, »Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj 1928./1930. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 34, br. 65, 2010., str. 52, 57, 58; Josip CELIĆ, »Crkveno ustrojstvo Rapske biskupije početkom 19. stoljeća«, *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 16, 2017., str. 10–11; Vladislav BRUSIĆ, *Otok Rab*, Zagreb, 1990., str. 40.

⁴ Nakon ukinuća Rapske biskupije, okolna su se mjesta polako crkveno osamostaljivala, a pastoralnu brigu o njihovim župama / kuracijama, umjesto dotadašnjih biskupskoga i kaptolskoga ureda, preuzima nadalje ured rapskoga provikara. Uz ovlast provikara na cijelom području dokinute biskupije, rapski župnik dobiva i

nalaze se, između ostaloga, i podatci o planiranju i izvedbi vjerskih, ali i drugih svečanosti kako na Rabu tako i u toj čitavoj biskupiji, odnosno nadbiskupiji. Građa toga fonda, osim informacija o crkveno-pravnim poslovima, pruža i mnoge informacije korisne za proučavanje vjerskih, kulturnih, obiteljskih, društvenih, urbanih, gospodarskih, zdravstvenih, ali i svakodnevnih i blagdanskih običaja. Ta rukopisna pisma i dopisi obuhvaćaju cjelokupno razdoblje postojanja toga ureda, počevši od njegova osnivanja 1830. godine.⁵ Uz dopise, koji često služe u svrhu obavijesti, izvješća, zapisnika, popisa, uputa, dogovora, računa ili informiranja, nalazi se, iako izuzetno rijetko, priložena i poneka pjesma ili molitva. Upravo se za potrebe ovoga rada sagledava jedna od takvih pjesama, koja je, štoviše, napisana na hrvatskome jeziku te priložena provikarovu dopisu.

U arhivu Župe Rab pohranjen je sačuvan obrednik u prijepisu iz 1857. godine naslovljen *Stvari potribite koje ima znati i virovati svaki kerstjanin*.⁶ Taj se obrednik prvi put dosada koristi u zabilježenoj znanstvenom istraživanju. U njemu su zapisane upute za konkretnu obrednu praksu pri održavanju procesija, ali i proslava određenih blagdana i svećanih vjerskih trenutaka u rapskoj zajednici. Većinom u rukopisu te manjim dijelom s umetnutim otisnutim stranicama, sadržava zapise s uputama, pjesmama, molitvama i bilješkama korištene pri izvođenju različitih procesija na Rabu tijekom 19. stoljeća. Prepisivač obrednika je rapski provikar Ante (Anton) Nimira.

Za proučavanje tematike rada još jedan značajan arhivski narativni izvor čuva se u muzeju samostana sv. Bernardina u Kamporu na Rabu – riječ je o *Velikoj kamporskoj kronici*,⁷ koju je napisao fra Odorik Badurina, a pohranjena je među spisima njegove ostavštine. Ta se grandiozna *Kronika* sastoji od šest rukopisnih knjiga velikoga formata s dodatkom triju knjiga Indeksa. Napisana je u prvoj polovici 20. stoljeća.⁸ Istraživaču Badurini tada dostupni rapski arhivski dokumenti danas su djelomično izgubljeni pa je *Velika kamporska kronika* za neke zabilježene činjenice danas jedini izvor podataka. To rukopisno djelo na hrvatskome jeziku prati cjelokupnu rapsku povijest, kako crkvenu tako i svjetovnu, te donosi sve značajnije događaje iz otočne prošlosti. U mnogim pobrojanim događajima kroničar Badurina autografski naglašava određene događaje iz rapske prošlosti, ističe uzročno-posljedičnu vezu, odnosno pojašnjava kontekst zbivanja, a često donosi i vlastiti komentar zapisanoga. Za potrebe ovoga istraživanja koristit će se II., III. i IV. svezak te *Kronike*.

naslov arcipreta (archipresbyter). Prema: Anton BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije od 1900. godine do danas*, Krk, 2012., str. 281; V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 40.

⁵ Spisi su pisani na latinici i to uglavnom talijanskim jezikom te manjim dijelom hrvatskim i latinskim. Do godine 1900. posloženi su po godinama u 31 svezak i popisani katalogom *Prothocollum Provicariatus Arbensis*. Dokumenti iste cjeline koji datiraju iz 20. stoljeća povezani su u snopove i posloženi po godinama te su arhivirani bez protokola. Prema: Odorik BADURINA, *Prothocollum Provicariatus Arbensis*, u rukopisu, Arhiv župnog ureda Rab (dalje: AŽUR), Rab.

⁶ AŽUR, *Štvari potribite koje ima znati i virovati svaki kerstjanin*; prijepis Ante NIMIRA, u rukopisu, bez signature, Rab, 1857.

⁷ Arhiv franjevačkoga samostana u Kamporu (dalje: AFSK), Odorik BADURINA, *Velika kamporska kronika*, u rukopisu, Kampor – Rab, 1939.

⁸ Sam autor navodi kako je započeo s njezinim pisanjem 1941. godine, nakon što je 20 godina proučavao i prikupljao gradivo po rapskim arhivima, uključujući i ranije spomenutu gradnju arhiva bivše Rapske biskupije, te proučio »najmanje 315 000 pagina manuskriptata«. Prema: Saša LAJŠIĆ, »Velika kamporska kronika: knjiga-blogo rapske povijesti«, *Rapski list*, Rab, 2009., str. 8–11.

Za rad će se u manjem dijelu koristiti i *Kronika župe Mundanije*.⁹ Ta se rukopisna *Kronika* čuva u knjižnici Župe sv. Mateja u Mundanijama na Rabu. Prvi, najveći dio *Kronike* započet je s pisanjem u listopadu 1947. godine te je napisan na temelju podataka iz *Velike kampske kronike*, odakle ih je dao prikupiti upravitelj župe vlč. Nikola Barac, kao i na temelju dviju knjižica koje je u mundanijskoj župi napisao don Ante Petriš. Rukopis toga prvoga i najvećega dijela podudara se s rukopisom fra Badurine. Nakon toga, od 1948. godine, *Kronika* se sve do svibnja 1985. godine upotpunjuje podacima koje nadopisuju novi mundanijski župnici.

Na temelju navedenih dokumenata rapskoga Provikarijatskoga arhiva – pjesme, dopisa s izvješćem na temu organizacije rapskoga izvanrednoga hodočašća te dokumenta o milodaru za papu, potom dijelova obrednika *Stvari potribite koje ima znati i virovati svaki kerstjanin*, kao i zapisa Odorika Badurine u *Velikoj kampskoj kronici*, metodom kulturne antropologije rekonstruirat će se molitvene svečanosti i drugi oblici pobožnosti (hodočašća, procesije, sv. mise), koji su tijekom 19. te početkom 20. stoljeća održavani na otoku Rabu kao duhovno-molitvena podrška ili pomoć papi ili su pak organizirani na papin poticaj. Svime time pokušat će se potvrditi participacija Rabljana u aktualnim zbivanjima ostalih europskih katoličkih područja.

Tematika vjerskih svečanosti na Rabu u razdoblju 19. i na početku 20. stoljeća dosad u literaturi nije cjelokupno i detaljno istražena. Pojedini autori bavili su se samo određenim segmentima javnih vjerskih manifestacija na Rabu. Historijate javnih marijanskih pobožnosti, kao i popratnih likovnih prikaza Blažene Djevice Marije na Rabu, u svome radu »Čudotvorne Gospe Rapske. Javne marijanske pobožnosti u Rapskoj biskupiji (prijenosne ikone, procesije i memorabilije)« istražile su Saša Potočnjak i Barbara Španjol-Pandelo.¹⁰ O povijesti rapskih hodočašća piše Zoran Ladić u radu »O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočašćima *ad sanctos*«. Određene podatke o vjerskim svečanostima, odnosno procesijama i hodočašćima u promatranome razdoblje na Rabu iznijela je Milena Marijan Peranić u radu »Javne svečanosti na Rabu u 19. stoljeću«¹¹, iako bez opširnije analize. Nezaobilazni podatci o kampskoj ikoni Gospe Grčke nalaze se u djelima Miljenka Domijana *Rab grad umjetnosti*,¹² monografiji Ivana Brauta, Krasanke Majer Jurišić i Edite Šurine *Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog u Kamporu na otoku Rabu*,¹³ knjizi Dušana Mlacovića *Plemstvo i otok*,¹⁴ kao i Vladislava Brusića *Otok Rab*,¹⁵ dok su od neobjavljenih izvora činjenice o istoj ikoni zabilježene u *Velikoj kampskoj kronici*.

⁹ Arhiv župe sv. Mateja, *Kronika župe Mundanije*, u rukopisu, Rab – Mundanije.

¹⁰ S. POTOČNJAK, B. ŠPANJOL-PANDELO, »Čudotvorne Gospe Rapske...«, str. 17–39.

¹¹ Milena MARIJAN PERANIĆ, »Javne svečanosti na Rabu u 19. stoljeću«, str. 413–426.

¹² Miljenko DOMIJAN, *Rab grad umjetnosti*, Zagreb, 2001., str. 220–221.

¹³ Ivan BRAUT, Krasanka MAJER JURISIĆ, Edita ŠURINA, *Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog u Kamporu na otoku Rabu*, Zagreb, 2020., str. 19, 59, 81–82.

¹⁴ Dušan MLACOVIĆ, *Plemstvo i otok*, Zagreb, 2012., str. 52.

¹⁵ Vladislav BRUSIĆ, *Otok Rab*, Zagreb, 1990., str. 167, 174.

1. Pobožne svečanosti za papu Pija IX.

Tijekom zadnjih desetljeća 19. stoljeća svake su se godine na određene dane (Blagdan Rođenja Marijina te zadnju nedjelju travnja) redovito na Rabu odvijala hodočašća¹⁶ i procesije Blaženoj Djevici Mariji: za blagdan *Male Gospe* hodočastilo se u zavjetnu loparsku crkvu Rođenja Marijina ikoni Gospe od Lopara,¹⁷ a na zadnju nedjelju mjeseca travnja održavala se zavjetna procesija Križi¹⁸. Njome se, uz sudjelovanje svih župa otoka Raba, prenosila čudotvorna ikona Majke Božje¹⁹ iz samostanske crkve sv. Andrije u rapsku katedralu, u kojoj je ostajala izložena tijekom čitava svibnja, mjeseca marijanskih pobožnosti.²⁰

¹⁶ Kao i u ostalim istočnojadranskim komunama, hodočasnička se putovanja na Rabu poduzimaju još od srednjega vijeka, a osobit zamah uzimaju od početka 14. stoljeća, kada hodočaste pripadnici svih društvenih slojeva te muškarci jednako kao i žene. Motivirani ponajviše pobožnim nakanama, Rabljani, bilo osobno, bilo zamjenički, za oprost grijeha i spas duše hodočaste u internacionalna *loca sacra* poput Rima, Assisija, Padove, L'Aquille, Recanatija, Loreta, Venecije, Compostele i Svete Zemlje, ali sve više i u regionalna svetišta, kao što su marijanska svetišta na Trsatu, u Zažičnom (Donje Pazarište) i Modrušu, pa i lokalno, poput zabilježenoga svetišta sv. Damjana u Banjolu na Rabu. O tome više: Zoran LADIĆ, »O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočašćima *ad sanctos*«, *Rapski zbornik II*, (ur. Josip ANDRIĆ, Robert LONČARIĆ), Rab, 2012., str. 139–156; Ivan PEDERIN, *Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka*, Rab, 2011., str. 42–44, 113–114.

¹⁷ U dopisu koji na temu proslava lokalnih svetaca zaštitnika rapski provikar upućuje biskupskoj kuriji u Krk 1847. godine, potvrđuje se svetkovanje blagdana Rođenja Blažene Djevice Marije uz održavanje popratnoga sajma. Prema: AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, II., 1824, 1848, 1849; AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 614. O štovanju Male Gospe u Loparu u 19. stoljeću, o uvođenju titulara crkve Rođenja Marijina te o samoj ikoni Gospe Loparske, odnosno drvenoj skulpturi ikoni Bogorodice s Djetetom, vidi: S. POTOČNJAK, B. ŠPANJOL-PANDELO, »Čudotvorne Gospe Rapske...«, str. 19–29, 35, 37, 38.

¹⁸ Prema *Velikoj kamporskoj kronici*, u travnju 1799. godine zabilježen je podatak kako svake godine svi župnici (kurati) otoka dođu u crkvu sv. Andrije »predvođeni križem, praćeni narodom i pjevajući velike letanije« te prenose ikonu Gospe u glavnu crkvu. Citirano iz: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 376. Prema današnjem općeprihvaćenom vjerovanju na Rabu, hodočašće Križi redovito se kroz protekla stoljeća do danas održava kao zavjet Majci Božjoj za pomoć pri izbjavljenju od zarazne epidemije koja je poharala otok Rab. O Križima vidi: Mirjana GRCE, Ivica TOMIĆ, *Rapski križi*, Rijeka, 2016. S. Potočnjak i B. Španjol-Pandelo istražuju nastanak današnje procesije Križi, zaključujući da se procesija sa zastavama i križevima iz 16. stoljeća održavala kao važan komunalni obred koji u početku nije bio povezan sa štovanjem ikone Čudotvorne Gospe Rapske; dvije ritualne prakse u narednim se stoljećima spajaju u istu svečanost. Vidi: S. POTOČNJAK, B. ŠPANJOL-PANDELO, »Čudotvorne Gospe Rapske...«, str. 33–35.

¹⁹ Čuda i milosti koje su se zbile po zagovoru Majke Božje prikazane na toj ikoni zabilježene su u rukopisnoj knjižici iz 19. stoljeća, koja se čuva u Arhivu benediktinskoga samostana sv. Andrije u Rabu, *Brevi cenni della Beata Vergine del miracolo. In omaggio alla Gran Madre di Dio*. Jedno od tih čuda je i ozdravljenje nepokretne benediktinke Lukine de Dominis (prema O. Badurini to se zbilo oko 1530. godine, koja je i donijela ikonu u samostan. O tome detaljnije vidi i: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 375, 376, 460. Ikona Bogorodice s Djetetom, tj. Gospa Rapska slavi se kao čudotvorna još od prve polovice 16. stoljeća, o čemu više: S. POTOČNJAK, B. ŠPANJOL-PANDELO, »Čudotvorne Gospe Rapske...«, str. 31–38. Oderik Badurina bilježi kako je početkom 19. stoljeća »sve više rasla pobožnost naroda s otoka Raba i izvan njega prema onoj čudotvornoj Gospinoj ikoni u crkvi sv. Andrije«, zbog čega je u srpnju 1813. godine kapelan te crkve don Mihael Spalatin odlučio napraviti sjajni okvir ovoj slici, uz srebro te različite ukrase i ornamente. Prema: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 451.

²⁰ U katedrali su se zatim tijekom mjeseca svibnja svakodnevno održavale pobožnosti štovanja Svete Marije te se molila sveta krunica uz glavnu molitvu da Blažena Gospa čuva rapska polja. Prema: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 375, 376, 460; Milena MARIJAN PERANIĆ, »Javne svečanosti na Rabu u 19. stoljeću«, str. 419.

U istome je razdoblju s otoka Raba svake godine brodovima, a zatim i pješice, kretalo hodočašće Majci Božjoj krasnarskoj²¹ na blagdan Velike Gospe.²²

Prema dokumentima²³ Provikarijatskoga arhiva arhivske knjižnice župe Rab te prema *Velikoj kamporskoj kronici*²⁴ otkrivamo da su se na Rabu ponekad organizirala i izvanredna hodočašća i procesije. Jedno od takvih bilo je hodočašće Gospi²⁵ u crkvu sv. Bernardina u Kampor 1872. godine.

Tadašnji krčki biskup Ivan Josip Vitezić²⁶ planirao je, naime, upriličiti hodočašće i procesiju kako bi Bog pomogao u izbjavljenju od nevolja koje tište papinstvo i svijet. Kako je vidljivo iz dopisa kojeg rapskomu provikaru Antonu Nimiri²⁷ upućuje loparski župnik

²¹ Krasno je jedno od najvećih hrvatskih planinskih naselja, a nalazi se na sjevernim obroncima Velebita, u blizini grada Senja. U ondašnjem svetištu Majke Božje od Krasna okolno se stanovništvo od davnina okuplja za blagdane Velike Gospe i Male Gospe, a u 18. stoljeću na temeljima srednjovjekovne crkve sagrađena je i crkva Majke Božje Krasnarske u kojoj se odvija središnja misna svečanost. O svetištu vidi: Mile BOGOVIĆ, »Krasnarska župa i svetište Gospe od Krasna«, *Senjski zbornik*, god. 18, br. 1, 1991., str. 197-202.

²² Da su Rabljani hodočastili u Krasno povodom blagdana Velike Gospe još polovicom 19. stoljeća, svjedoči članak Antuna Matošeca objavljen 1866. godine u onovremenome katoličkom tisku. U članku se opisuje dolazak hodočasnika kojima je prva dužnost pokloniti se slici Majke Božje te izvršiti zavjet zbog kojega su došli, nakon čega slijedi i veselje: »U oči blagdana jur slegne se svjetina sva oko crkvice, načini si, tko može, šator od zelenih bukovih granah ili ponjavah, pred šatori naloži si vatre, uz koje s malom samo iznimkom po cielu božju noć prepjeva si svaki po svoju, Baščaci po baščansku, Rabljani po rabljansku, primorci svaki po svoju, tako i Ličani, Krbavci, kordunaši i ostali raznimi narodnimi pjesmami proslavljaju noć.« Citirano iz: Antun MATOŠEC, »Hodočašće na Krasno u otočkoj pukovnji«, *Zagrebački katolički list*, 27. rujna 1866., XVII., br. 39, Zagreb, 1866., str. 308.

Prema kazivanju koje mi je 2019. godine iznijela kazivačica Anta Gulić (1929. – 2021.) iz Supetarske Drage, to se hodočašće odvijalo i tijekom prve polovice 20. stoljeća. Upravo je obitelj njezina oca Anta Kordića bila vlasnik prijevoznikoga jedrenjaka Sveti Nikola kojim bi Rabljani doplovili do Svetoga Jurja, odakle bi nastavljali pješice uzbrdo do svetišta Majke Božje u Krasno.

²³ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 903, 905, 935, 943.1, 944, 937, 938.

²⁴ AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 768.

²⁵ U crkvi sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu nalazi se kapela posvećena Blaženoj Djevici Mariji, u čijem se središtu nalazi ikona Bogorodice s Djetetom, kojoj se tom prilikom hodočasti. Financijska sredstva za izgradnju kapele 1506. godine oporučno je ostavio mletački trgovac Andrea Chimalarcha, nastanjen u Rabu, koji je samostanu i poklonio samu ikonu. O kapeli i ikoni Gospe više: I. BRAUT, K. MAJER JURJIŠIĆ, E. ŠURINA, *Franjevački samostanski kompleks...*, str. 19, 59, 81–82; M. DOMJAN, *Rab grad umjetnosti*, str. 221; D. MLACOVIĆ, *Plemstvo i otok*, str. 52; AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 635, 762.

²⁶ Dr. Ivan Josip Vitezić (1806. – 1877.) iz Vrbnika bio je krčki biskup od 1855. do 1877. godine. Završivši studije u Beču, ostao je neko vrijeme na službi u bečkoj dvorskoj kancelariji. Bio je virilist u Istarskome saboru. Poznat je po svojim zaslugama za narodni jezik i nacionalni preporod te kao veliki obnovitelj vjerskoga života kroz pučke misije. Obnovio je drevnu crkvu sv. Lucije u Jurandvoru u kojoj je i dao podignuti s tla Baščansku ploču. Prema: A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 281; Mijo KORADE, »Pučki misionari u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 30, br. 1, Zagreb, 1998., str. 9.

²⁷ Anton Nimira (1814. – 1891.) iz Raba. Zaređen je za svećenika 16. veljače 1837. godine. Bio je dugogodišnji župnik i provikar u Rabu te je mnogo utjecao na cjelokupni vjerski život grada i otoka. Prema: A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 149, 281.

Arhivski zapisi o članovima obitelji Nimira na Rabu mogu se naći počevši od 13. stoljeća (najprije Nemira), a početkom 15. stoljeća (1404. god.) pojedini muškarci, dotada članovi Velikoga vijeća ali pučani, agregirani su među rapsko plemstvo. Prema: Dušan MLACOVIĆ, *Gradani plemići*, Zagreb, 2008., str. 268–269. Otada nadalje zauzimaju visoke funkcije i službe u rapskoj komuni, a obitelj Nimira postaje jedna od najutjecajnijih rapskih patricijskih obitelji. Godine 1797. na Rabu djeluje još samo jedna obitelj Nimira. Prema: V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 123.

Šimun Valković,²⁸ radi organizacije te vjerske manifestacije sastaje se rapski kler u sarkristiji gradske crkve sv. Justine te donosi odluku o pokretanju procesije *al santuario dei francescani ai Campora*.²⁹ U nedjelju 21. srpnja 1872. godine sav vjernički narod zajedno s rapskim klerom kreće na *un comune pellegrinazzio all' antico santuario di Maria Santissima* prema crkvi sv. Bernardina u Kamporu. Ondje su, kako se nadalje saznaje iz dopisa provikara Nimore upućenih biskupu Viteziću, franjevci već ranije premjestili sliku Blažene Djevice Marije s Njezina oltara, odakle nije bila pomicana barem stotinu godina, a kako franjevci pretpostavljaju – i više od toga, te su ju postavili na veliki oltar, koji je bio cilj hodočasnika.³⁰ Riječ je o bizantsko-kretsnoj ikoni Bogorodice s Djetetom, u narodu nazvanoj Gospa Grčka.³¹ U *Velikoj kamporskoj kronici* fra Badurina bilježi kako su joj župljani iskazivali veliko štovanje³² te je u 19. stoljeću častili kao *Mater Divinae Gratiae*, odnosno Gospu od Milosti,³³ navodeći uz nju i epitet *miracolosa* (čudotvorna),³⁴ što je bio i razlog radog okupljanja u, za vjernike vrlo značajnoj, crkvi sv. Bernardina.³⁵

²⁸ Don Šimun VALKOVIĆ (1838. – 1913.) iz Raba zaređen je za svećenika 1863. godine. Osim što je obnašao službu upravitelja loparske župe (1864. – 1875.), bio je i župnik (tj. kurat) u Banjolu (1875. – 1905.), Barbatu (1903.), kamo je dolazio iz župe Banjol, te kapelan u crkvi sv. Andrije. Bavio se prepisivanjem i kulturnim radom zbog čega je prilično važna osoba rapske povijesti jer mnoge obredne tekstove danas poznajemo zahvaljujući njegovu radu. Taj je svećenik godine 1908. uz potporu biskupa Antona Mahnića utemeljio »Štipeđijalnu Zakladu Šimuna Valkovića umirovljenoga Kurata«, koja je počela djelovati nakon njegove smrti, a njena je svrha bila stipendiranje budućih svećenika podrijetlom iz rapskih siromašnih obitelji. Prema: AŽUR, *Štipeđijalna zaklada popa Šima Valkovića u Rabu*, u rukopisu; A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 183, 203, 205, 243.

²⁹ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 903.

³⁰ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 905, 935, 943.1, 944, 937, 938.

³¹ Ikona Gospe Grčke smještena je u središtu pozlaćenoga drvenog oltara kapele Blažene Djevice Marije, a prema Miljenku Domijanu, izrađena je vjerojatno u 15. stoljeću u Veneciji. U razdoblju od 15. do 17. stoljeća za takav tip ikona nerijetko su se vezivale čudotvorne priče ili su pak postajale središnjim čašćenim umjetninama nekog svetišta. Kamporska je slika također bila čašćena, a o tome svjedoče brojni zavjetni darovi od kojih je danas još samo manji dio sačuvan u zavjetnom kovčegu ispod ikone. O kapeli i ikoni Gospe Grčke vidi: I. BRAUT, K. MAJER JURIŠIĆ, E. ŠURINA, *Franjevački samostanski kompleks...*, str. 19, 36, 59, 81–82; M. DOMIJAN, *Rab grad umjetnosti*, str. 221.

³² Rabljani su darivali tu ikonu i Gospin oltar, oporučno ostavljajući za njihovo ukrašavanje različite vrijedne i religijske predmete. Također, poznati su podatci o zavjetnim darovima i slikama koje su pomorci ostavljali u Gospinoj kapeli kao zahvalu za spašene živote u brodolomima. Prema: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L II., str. 88; L III., 760, 788; I. BRAUT, K. MAJER JURIŠIĆ, E. ŠURINA, *Franjevački samostanski kompleks...*, str. 36.

³³ AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 635, 717, 762.

³⁴ O. Badurina, naime, citira riječi iz dopisa kamporskoga gvardijana Aleksandra Marčića koji u svome dopisu vladi 28. kolovoza 1822. godine navodi da je za narod crkva sv. Bernardina Sijenskoga važna i u njoj se okuplja (često umjesto u crkvi sv. Eufemije) *per la miracolosa Imagine della beata Vergine Maria delle Grazie*. Vidi: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 489, prema Kampor, Acta Officialia, II., 183a. U knjizi *Otok Rab* Vladislava Brusića napisanoj početkom 20. stoljeća ikona se spominje kao *krasna bizantinska Madona te Bizantinska gospa*, međutim, ne govori se više o njezinoj čudotvornosti. Prema: V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 167, 174.

³⁵ Da je ta ikona imala velik utjecaj na stanovništvo Kampora, dokazuje i podatak da su pojedini dijelovi zemlje kojima su franjevci u posjedu ili njome upravljaju, bili darovi »slici Majke Božje«, kako se navodi u dopisima rapske općine i komesarijata 1850. godine. Prema: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 635.

Zabrinuti za čitavu kršćansku zajednicu, a osobito za zajedničkoga oca Pija IX., rapski su vjernici to hodočašće poduzeli kako bi angažirano molili za mir u svijetu, za izbavljenje Crkve od nevolja koje su je snašle te za spomenutoga papu.

Papa s najdužim pontifikatom (od 1846. do 1878.), blaženi Pio IX.,³⁶ promicao je vjerske misije te je za njegova pontifikata došlo do procvata pučke pobožnosti, svećeničke duhovnosti te ogromnoga razvoja redovničkih zajednica.³⁷ Značajniji potezi kojima je ustanovio neke temelje vjerskoga nauka, a koji su u nekim crkvenim krugovima naišli na rasprave i dvojbe, bili su proglašenje dogme o bezgrješnom začeću Marijinu (1854.)³⁸ te na Prvome vatikanskom koncilu koji je sazvao, dogme o papinskoj nezabludivosti (1871.).³⁹ Papa Pio IX. vladao je i kao svjetovni vladar na čelu Papinske (Crkvene) Države u vrijeme velikih političkih i socijalnih previranja te revolucija koje su zahvatile Europu 1848./1849. godine. Kao posljedica borbi za ujedinjenje talijanskih država te u cilju pretvaranja Rima u glavni grad, u rujnu 1870. godine talijanska je vojska napala Rim i nakon kraćih borbi s papinim četama osvojila tadašnju Papinsku Državu.⁴⁰ Najveći dio teritorija te države integriran je u Kraljevinu Italiju, a papa, prisiljen na kapitulaciju, ostao je u okviru i posjedu Vatikana. Nova je vlada u svibnju 1871. godine tzv. Zakonom o garancijama papi ponudila godišnju rentu, osiguranje nesmetanoga i slobodnoga vršenja svih duhovnih službi, kao i osobnu nepovredivost, suverenitet nad Vatikanom, rimskim bazilikama i ljetnikovcima. No, papa je odbio taj jednostrani akt i proglasio se »vaticanskim zatočenikom«.⁴¹ Tako je izgubljena teritorijalna vlast pape na

³⁶ Papa Pio IX. beatificiran je 2003. godine. Više o njemu vidi npr.: *Velika povijest Crkve* (ur. Hubert JEDIN) – VI./ *Suvremena crkva* 2. polusvezak: Roger AUBERT et al., *Crkva između prilagođavanja i otpora*, Zagreb, 1981., str. 121, 263, 463–469, 741–767.

³⁷ O tome: *Velika povijest Crkve* (ur. H. JEDIN), str. 495, 498.

³⁸ Vidi npr. Goran DABIĆ, »Od Marijine osobne svetosti do njezine izvorne svetosti. Dogma o Marijinu bezgrješnu začeću«, *Bogoslovska smotra*, god. 75, br. 1, 2005., str. 117–130.

³⁹ O tome: *Velika povijest Crkve* (ur. H. JEDIN), str. 761–764.

⁴⁰ Pod utjecajem ideja Francuske revolucije i Napoleonove Kraljevine Italije te slijedeći aktualne europske tendencije revolucionarnih društveno-ekonomskih i političkih promjena, tijekom 19. stoljeća aktivira se pokret za nacionalno ujedinjenje talijanskoga naroda, tada rascjepkanog između više manjih talijanskih država. Uz više faza ratovanja tijekom talijanskoga pokreta ujedinjenja i stvaranja jedinstvene nacionalne države, u kojima se osobito istaknuo revolucionarni vođa Giuseppe Garibaldi, koji je sa svojim vojnicima u nekoliko navrata napadao Rim, polako su osvojene sve talijanske države, a 1870. godine okupirana je i Papinska Država. Nakon toga papi je preostao samo Rim te okolna regija Lacij. Rim je bio pod zaštitom francuskih postrojbi cara Napoleona III., no kako su se te postrojbe morale povući zbog potrebe obrane vlastite zemlje tijekom njemačko-francuskoga rata, grad ubrzo napadaju Talijani (Pijemontčani), provalivši 20. rujna 1870. godine kroz drevne rimske gradske bedeme. Iako je papina vojska pružila otpor, Talijani nakon kratke pucnjave osvajaju grad. Nekada moćna, tisućugodišnja Papinska Država svedena je na prostor Vatikana, u koji se povukao papa Pio IX. Vidi više: *Povijest – industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848. – 1871.)* (ur. Enrico CRAVETTO), 14. knjiga, Zagreb, 2008., str. 16–219; *Velika povijest Crkve* (ur. H. JEDIN), str. 467; August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 2004., str. 160; Rupert MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, Zagreb, 2016., str. 281.

⁴¹ U lipnju 1871. godine prenio je kralj Viktor Emanuel svoju prijestolnicu u Rim i ušao u Kvirinal. Za prosvjede i papinsko izopćenje nitko nije mario. Iako je nova vlada u svibnju 1871. tzv. Zakonom o garancijama ponudila papi godišnju rentu kao odštetu i osigurala mu slobodno vršenje svih duhovnih službi te osobnu nepovredivost i suverena prava, papa Pio IX. te je ponude energično odbio i ostao kao »vaticanski zarobljenik« i nadalje pri svojem protestu. Prema: A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, str. 160.

neki način pojačala njegov duhovni autoritet.⁴² Smatrajući se zatočenikom, papa Pio IX. više nije napuštao Vatikan.⁴³

S obzirom na burnu političku situaciju u kojoj se našao te njegovu reakciju na to, o papi se pronio glas diljem svijeta. Katolici su žalili zbog njegovih nevolja i, suosjećajući s njim, upućivali svoje molitve. Zato se na poticaj biskupa Vitezića krenulo u planiranje procesije, odnosno hodočašća Blaženoj Djevici Mariji, kojim bi Rabljani, slično kao i drugi katolici diljem svijeta, dali svoj doprinos izbavljenju njihova Božjeg poslanika od svjetovnih nevolja te iskazali svoju privrženost Svetoj Majci. Papa je bio vrhovni poglavar Katoličke crkve te su se nevolje pape prikazivale kao nevolje čitave zajednice. Osim za pomoć papi i Crkvi, Rabljani su tom prilikom zdušno molili Gospu i za mir u svijetu.

Kako u svome izvješću biskupu Viteziću piše provikar Nimira, u nedjelju 21. srpnja 1872. godine otočani iz svih rapskih mjesta već su od zore hodočastili Gospi u crkvu sv. Bernardina, gdje se održavala proslava. Najprije su održane župne mise diljem Raba, nakon čega su vjernici iz Lopara, Supetarske Drage, Mundanija, Banjola i Barbata krenuli – svi u isto vrijeme, moleći putem svetu kronicu, recitirajući litanije i pjevajući na hrvatskome jeziku. Vjernici su bili predvođeni svojim župnim klerom te praćeni članovima bratovština⁴⁴ Duša, Sv. Marije od Karmela te Svetoga Križa Proplakanoga⁴⁵. Podršku tomu vjer-

⁴² Unatoč tomu što se u trenutku smrti pape Pija IX. na prvi pogled moglo činiti »kao da Crkva stoji posve izolirana nasuprot neprijateljskom javnom mišljenju« zapravo se iznutra učvrstila te postala »važnom svjetskom velesilom«. Citirano iz: *Velika povijest Crkve* (ur. H. JEDIN), str. 499, 742.

⁴³ R. MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, str. 281. Papa je čak dekretom (*Non expedit*) zabranio talijanskim katolicima sudjelovanje na političkim izborima (1874). Time je, međutim, postigao to da su njegovi pristaše ostali kod kuće i radikalima prepustili političko polje. Posljedica toga bio je sve proturakveniji smjer talijanske vlade. Tek je papa Pio XI. dokrajčio mučne prilike i razriješio to tzv. rimsko pitanje, sklopivši 1929. s Mussolinijem *Lateranski ugovor*. Tim se ugovorom papa odrekao prava na bivšu Papinsku Državu; dobio je potpunu suverenost u maloj Vatikanskoj Državi i eksteritorijalnu nadležnost nad bazilikama, upravnim zgradama kurijalnih vlasti i dvorcem u Castel Gandolfu. Vidi: A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, str. 160.

⁴⁴ Bratovštine (braštine, bratstva, bratije, skule) su kršćanske organizacije vjernika koje su se od ranoga srednjeg vijeka u Europi pojavljivale u različitim oblicima, ali gotovo uvijek s ciljem njegovanja pobožnosti, humanitarnosti, zaštite članova i međusobnoga pomaganja. Zadaće religijskih bratovština bile su održavanje crkava, kapelica ili oltara posvećenih štovanome svetcu, održavanje religijskih svečanosti i procesija, nabavka crkvenog namještaja, amblema bratovština, svijeća za obrede i sl. O bratovštinama vidi više: Lovorka ČORALIĆ, »Izvori i literatura o bratovštinama u Dalmaciji od srednjeg vijeka do pada Mletačke Republike«, *Croatia Christiana periodica*, god. 15, sv. 27, Zagreb, 1991., str. 88–96; Irena BENYOVSKY, »Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima«, *Croatia christiana periodica*, god. 22, br. 41, 1998., str. 137–160.

⁴⁵ Kao i u drugim razvijenim dalmatinskim gradovima, i na Rabu su djelovale mnoge bratovštine. Saša Potočnjak temeljem *Velike kamporske kronike* ističe da je moguće pretpostaviti da je na otoku Rabu u razdoblju od 14. do 20. stoljeća djelovalo najmanje 39 bratovština. Vidi: Saša POTOČNJAK, »*Sanctus Marinus civitas Arbensis*: Popularizacija kulta svetoga Marina u Rapskoj biskupiji od kraja 16. stoljeća«, *Od fonologije do leksikologije. Zbornik u čast Mariji Turk* (ur. Diana STOLAC), Rijeka, 2018., str. 268. O bratovštinama na Rabu opširnije: Alojzije TOIĆ, *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu*, Rab, 1995. Dok je mletačka vlast kroz duga stoljeća podržavala rad bratovština, preuzimanjem vlasti Francuzi (1805. – 1813.) umnogome razaraju naslijeđe Katoličke crkve kako materijalno, tako i organizacijski, pa tako i ukidaju sve one bratovštine koje se primarno nisu bavile javnom dobrotvornošću i poučavanjem, a njihovu imovinu prodaju na dražbi. Vidi: Šime Tome PERIČIĆ, *Povijest Dalmacije od 1797. do 1860.*, Zadar, 2006., str. 158–160.

Iako se neke od tih bratovština nakon odlaska Francuza obnavljaju, njihov rad vremenom postaje tek sjena bogatstva aktivnosti i rada istih negdašnjih udruženja. Primjerice, pismo kamporskoga kurata A. Rukonića provikaru (napisano za potrebe vlade) još u studenome 1871. godine, svjedoči da u Kamporu nema bratovšti-

skomu događanju pružila je i lokalna općinska uprava na čelu s »revnosnim gospodinom gradonačelnikom«⁴⁶. Svečanu misu pjevao je sam provikar Nimira, a propovijedao je rapski kapelan Mate Bogović⁴⁷. Vjernici su putem u procesiji pjevali pjesme na hrvatskome jeziku te molili kronicu za papu. Tijekom čitava dana pristizali su i oni koji nisu mogli stići na svečanu jutarnju misu pa su ostajali u crkvi moliti kronicu za papu.⁴⁸

2. Prigodna pjesma Josipa Gržetića na hrvatskome jeziku

Tijekom procesije, na ulazu u crkvu, pa čak i na misi, »ganutljivo« se pjevala *Una canzone slava appositamente composta dal noto poeta slavo don Giuseppe Gržetić*. Prema riječima kronicara Badurine takvo pjevanje nije bilo uobičajeno u ono vrijeme.⁴⁹ Spomenuta pjesma priložena je dopisivanju koje pratimo na temu organizacije te izvanredne procesije, sačuvanom u Provikarijatskom arhivu, točnije uz dopis koji provikar Nimira upućuje 24. srpnja 1872. godine tadašnjemu biskupu sa sjedištem u Krku.⁵⁰ To je jedna od izuzetno rijetkih pjesama sačuvanih među dopisima toga arhiva i k tomu na hrvatskome jeziku.

U nastavku slijedi transkripcija pjesme prema današnjem grafemskom sustavu:⁵¹

1.

*Ustanimo braćo pravo verna
Nek se svaki Bogu pomoli
Da se družba povrati neverna
Što ju bludnja od nas razholi
Na dobitku zalud se raduje
Zalud spletke pogibeljne snuje,
Misli da će zadovoljstvo steć
Al će tako na dno pakla leć!*

2.

*Na sve strane slavu razglasuje
Na licu se zlobno veseli,*

---

na u punom smislu riječi, iako se i dalje u drugoj polovici 19. te kroz 20. stoljeće u više zapisa bilježi njihovo supostojanje (*bratovštine Duša, Gospe i sv. Eufemije*) koje je pak svedeno tek na prikupljanje milostinje. O. Badurina u *Velikoj kamporskoj kronici* u tome razdoblju čak i sam naziv bratovštine piše pod navodnim znakovima (»bratovštine«), označavajući time da značenje toga naziva nije istovjetno negdašnjemu pojmu. Prema: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 765; AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 776.

⁴⁶ Godine 1867. gradonačelnik Raba postaje Petar Galzigna. Vidi: Stijepo OBAD, »Razvoj hrvatskog narodnog preporoda na otoku Rabu«, *Rapski zbornik*, Zagreb, 1987., str. 434–435.

⁴⁷ Mate Bogović (1844. – 1916.) iz Dubašnice, kanonik Stolnog kaptola u Krku, bio je kapelan u Rabu, a zatim višegodišnji kanonik u Krku. Vidi: A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 86.

⁴⁸ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 935, 943, 944.

⁴⁹ AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 768.

⁵⁰ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 943.1.

⁵¹ Načela transkripcije ove pjesme:

a = a; b = b; c = c; č = č; ć = tj, ć; d = d; e = e; f = f; g = g; h = h; i = i; j = j, i; k = k; l = l; ĺ = lj; m = m; n = n; ņ = nj; o = o; p = p; r = r, er; s = s, z; š = š, ž; t = t; u = u; v = v; z = z; ž = ž; ě = ě, ie.

*Al ta slava odmah potamnuje
Takva radost dušu dreseli;
Jer pobjeda po svem svijetu sjaje
Kad na svetom pravu poustaje
A veselje sve do neba vre
Kad iz čiste duševnosti gre.*

3.

*Bezbožnjaci na Rim udarili,
Vjeru, papu da će razoriti.
Al se jadni ružno prevarili
Tako hoće sebe umorit;
Kralj svih kralja na to mirno gleda
Jer pravednu Bog poginut ne da,
Još će zlatno sunce na Rim doć
Njih bit neće; ustat neće moć*

4.

*Crikva hoće stalno pobijediti
Konca neće biti radosti;
A dušman će podnožje joj biti
Iskapat će s`cerne žalosti
Tko će sili Božjoj da odoli?
Da li možda silnik taj oholi?
Kano negda Saul pasti će
Al ko Paval teško ustat će*

5.

*Pokleknimo braćo pravoverna
Serca naša k Bogu dignimo,
Nek nas veže ljubav neizmerna,
Dičnog Starca sinci budimo;
Molitva je lijek duševnih rana;
Molitva će prosvitlit dušmana;
Ranam Pija skoro bit će kraj
Za olujom lepši j`sunca sjaj.
A ti grješni brate kaj se kaj
Ah i za te Bog stvorio raj.*

Za pobliže razumijevanje pjesme, promotrit ćemo motivsko-tematsku razinu. Već od početnoga stiha kao vrlo upečatljivi nižu se motivi poziva na aktivnost, na pokretanje i aktivno djelovanje čitatelja: poziv na ustanak, poziv na molitvu, na poklonjenje, na »podizanje srca« k Bogu, na međusobno povezivanje neizmjernom ljubavlju, na bivanje dostojnom djecom, i na kraju, poziv na kajanje. Sljedeći motivsko-tematski sloj, koji

također dominira pjesmom, vezan je uz religiju, tj. kršćanstvo: pravovjerna braća, molitva Bogu, nevjernici, zabluda, pakao, sveto pravo, bezbožnici, napad na Rim, uništenje vjere i pape, kralj svih kraljeva, Bog čuva pravednike, pobjeda Crkve, sila Božja, negdašnji pad Saula, Pavlovo ustajanje, molitva kao lijek duševnih rana te sredstvo prosvjetljenja neprijatelja, »rane« ili boli pape Pija, kajanje, raj, te uz istu temu povezani motivi koji se odnose na grijeh: zabluda, spletkarenje, dobitak, stjecanje zadovoljstva, potamnjena slava, zlobno veselje, oholi silnici, grešnost.

Monološkom strukturom pjesme lirski subjekt u obliku poziva i tumačenja aktualnih događanja iznosi poticaj za ustrajanje na putu pravednosti i pozitivnih vrijednosti. Pjesma je usmjerena pluralnomu adresatu kojemu se lirski subjekt obraća u 1. licu množine, oslovljavajući ga kao *braćo pravo verna* – dakle, riječi pjesme lirski subjekt upućuje svojim sudionicima u katoličkoj vjeri u obliku izravnoga poziva na molitvu, poistovjećujući se s njima u molitvi i borbi za, po njegovu iskazu, pravedne ciljeve koje naglašava. Izuzetak, odnosno preokret obraćanja adresatu zbiva se u posljednjem distihu pjesme, u kojem je adresat u jednini te mu lirski subjekt govori u 2. licu. Pritom je obraćanje također vrlo prisno, no usput ga kudi – *grješni brate*, kako bi ga se snažnije upozorilo na osvješćivanje vlastitih grijeha i potrebu pokajanja. Adresat pjesme zapravo je sam čitatelj, tj. čitatelji, na koje lirski subjekt želi snažnije djelovati načinom da se poistovjećuje s njima te ih usmjeriti i organizirati kao masu koja je zbog svojega zajedništva i sinergije jaka i utjecajna. Upravo stoga u posljednjem distihu s pluralnoga adresata u obraćanju prelazi se na pojedinačnoga čitatelja, kojemu govori na osobnoj razini (*brate*), što bi značilo »brate u vjeri«, s tim ga jače senzibilizirajući i utiskujući mu u svijest poruku koja ga osobno dotiče.

Već na temelju takvoga načina oslovljavanja i adresiranja čitatelja te po motivsko-tematskoj osnovi, možemo zaključiti da je riječ o programatskoj pjesmi kojoj je cilj pobuditi čitatelja, tj. cjelokupnu skupinu adresata – zajednice vjernika podređenih papi. Lirski subjekt angažirano pobuđuje kod pluralnoga adresata osjećaj samosvijesti o snazi zajednice, empatije prema vođi svoje skupine (papi), sudioništvo s tom svojom zajednicom, kao i potrebu za zajedničkim aktiviranjem i djelovanjem za pravedne ciljeve. Taj se literarni angažman ostvaruje i pojačava korištenjem jezičnih i stilskih sredstava.

Pjesma je sastavljena od pet strofa od osam stihova (oktava), označenih brojevima od 1 do 5, te završnim distihom kojem se također rimuju zadnji slogovi stihova. Oktave su sačinjene od pravilne izmjene deseteraca i deveteraca, tako da su prvi, treći, peti i šesti stih tvoreni od deset slogova, a drugi, četvrti, sedmi i osmi od devet, bez iznimke: 10, 9, 10, 9, 10, 10, 9, 9.⁵²

Važan činilac organizacije ritma pjesme je rima. Ona je na kraju svih stihova postavljena redom: ababccdd, dakle najprije ukrštena, a zatim parna rima u svakoj strofi. Posljednji distih čine deveterci koji su također rimom povezani, i to tzv. muškom rimom, tj. podu-

⁵² Kako bi se postigla odgovarajuća dužina stihova, autor se koristi različitim sredstvima, primjerice izostavljanjem samoglasnika (*s` cerne žalosti*) ili pak njihovim dodavanjem (*pasti će* – sa slovom »i« u infinitivu glagola naprama *ustat će* u sljedećem stihu, gdje je infinitiv krnji).

daranjem jednoga, posljednjega sloga.⁵³ Osim rime koja istodobno povezuje i razdvaja stihove, ritmičku organizaciju pjesme potpomaže i cezura provedena u svim stihovima iza četvrtoga sloga u stihu (označit ćemo je kosom crtom: /)

Ustanimo / braćo pravo verna

Nek se svaki / Bogu pomoli

Da se družba / povrati neverna

Što ju bludnja / od nas razholi

Tako postavljenom cezurom dodatno se pojačava planirano djelovanje na adresata, s obzirom na to da prvi dio stiha i sam po svom ritmu djeluje gotovo kao poziv. Tako i konstantna dužina stihova deveteraca i deseteraca te njihova izmjena, uz rime, umnogome pridonosi konstantnome, gotovo budničkomu ritmu pjesme.

Pjesma je napisana pretežno na štokavštini – štokavskome narječju, ali s elementima ostalih dijalekata (kajkavskoga, čakavskoga), na što nas izravno upućuje upitno-odnosna zamjenica na početku 4. stiha (*Što ju bludnja...*). No, istodobno se refleksi jata realizira u sve tri varijante (*pravoverna*, *svět*, *prosvitlit*),⁵⁴ te uočavamo obilježja koja proizlaze iz svih triju hrvatskih književnojezičnih tipova, odnosno dijalekata (*što*, *gre*, *lepši...*).

Možemo zaključiti da je, s obzirom na to da su u nju uključeni elementi svih triju dijalekata, pjesma tim dostupnija širim narodnim masama te većem broju čitatelja – svim katolicima na hrvatskome govorno-jezičnom području, što je bilo važno za obuhvat i, na neki način, ujedinjavanje u katoličkoj vjeri i u praktičnome crkvenom životu cjelokupnoga stanovništva tada razdijeljenoga po različitim hrvatskim zemljama, s različitim gospodarima i pod različitim službenim jezicima.

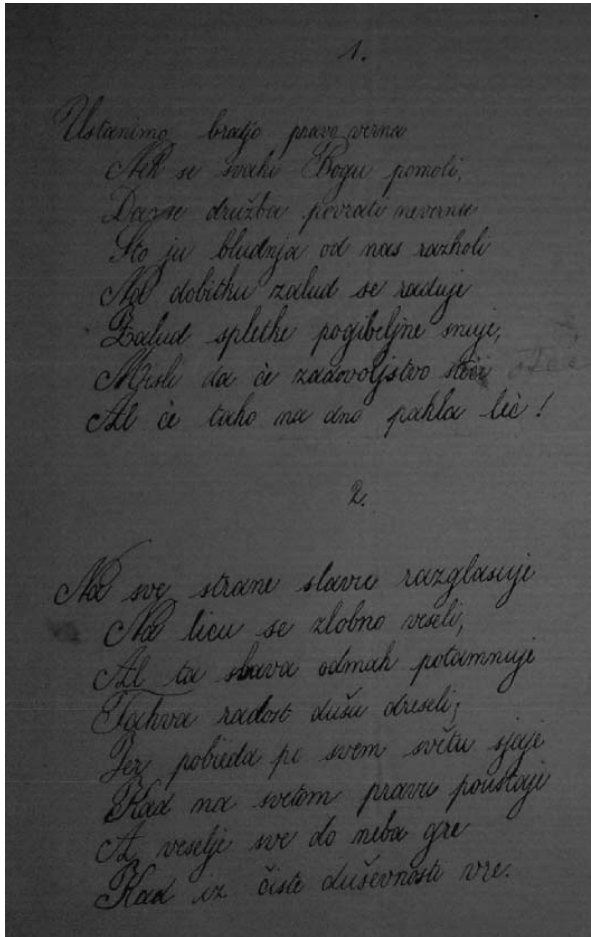
Budnički karakter pjesme pojačava se i korištenjem prikladnih poticajnih elemenata na razini stila, odnosno uporabom stilskih sredstava koja stvaraju lirskome subjektu željeni dojam te uživljanje u tematiku i motive pjesme, djelujući tako na osjećaje adresata te pokušavajući pokrenuti njihovu reakciju. Naime, sva se stilska sredstva koriste ne samo radi zvučnoga efekta i izgradnje ritma nego i radi pojačavanja poruke. Kao najznačajnija među njima možemo izdvojiti inverzije, epitete, retorička pitanja, metafore, metonimiju, ponavljanja, komparacije⁵⁵ i antiteze.

⁵³ Analiziramo li još detaljnije rimu uočavamo da je u prvom stihu pjesme izraz koji dolazi uz adresata »pravo verna« vizualno podijeljen na dva leksema, dok se uz isto obraćanje »braći« na početku posljednje, 5. strofe, taj izraz koristi kao jedan leksem te je zapisan kao »pravoverna«. Razlog tomu možemo tražiti upravo u rimi. Naime, kada *verna* stoji samostalno (1. stih), tada se pravilnije rimuje s *neverna* (3. stih), što ne bi bio slučaj kada bi bilo zapisano »pravoverna«. Nasuprot tomu, u 1. stihu 5. strofe zapisano je *pravoverna*, zbog čega se skladno rimuje s *neizmerna*, što pak ne bi bio slučaj da je odvojeno.

⁵⁴ Ekavski refleksi jata očitije se u izrazima *pravoverna*, *neverna*, *neizmerna*, *lepši*. Dok je »vera« hrvatski knjiški ekavizam pronađen u različitim hrvatskim dijalektima te nije bio obilježje isključivo kajkavskoga dijalekata (prema: Josip VONČINA, *Jezična baština: lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*, Split, 1988., str. 206, 214), pa možemo zaključiti da su iz tog oblika leksema proizašli spomenuti izrazi *pravoverna* i *neverna*, dok se *neizmerna* postavlja kao rima spomenutim leksemima. Međutim, u tekstu upravo taj osnovni leksem nalazimo kao *Věru* – s ijekavskom realizacijom jata. Ijekavska realizacija jata izvedena je osim toga i u leksemima *světu*, *lěk* i *grěšni*. U ikavskoj je pak varijanti jat vidljiv u glagolu *prosvitlit*.

⁵⁵ U pjesmi nalazimo dvije poredbe, a za razumijevanje obaju alegorijskih slika važno je poznavanje određenih biblijskih parabola: – *Kano negda Saul pasti će* – referira se na priču o prvom izraelskom kralju

Sagledamo li detaljnije antiteze, uočavamo da je kroz čitavu pjesmu dominantno postavljanje u opreku dvaju tabora – »pravovjernika« naprama »bezbožnjacima«, koji su na njih nagnuli, te svih popratnih osobina i postupaka tih dviju suprotstavljenih strana. Tako stoje u

antitezi pojedini pojmovi (kato- lička *braćo* naprama *dušmana*), potom epiteti koji ih oslikavaju (sveto pravo, čista duševnost u suprotnosti sa *zlobnim* veseljem i *pogibeljnim* spletkama), simboli (*raj* kao simbol vječnog blagostanja i konačnog spase- nja duše nasuprot *pakla*), stiho- vi (*Misli da će zadovoljstvo steć // Al će tako na dno pakla leć!*), pa i skupine stihova (primjerice: *Crikva hoće stalno pobijediti // Konca neće biti radosti*; u opre- ci sa stihovima koji ih slijede: *A dušman će podnožje joj biti // Iskapat će s` cerne žalosti*); gotovo u svakoj (osim posljed- njoj) strofi izražena je antiteza i crno-bijelo oslikavanje pravovjernika naprama dušmani- ma, te se gotovo čitava pjesma ostvaruje nizanjem pjesničkih slika koje su postavljene kao suprotnost prethodnoj u kojoj se opisuje protivnički tabor. Takvo crno-bijelo oslikavanje likova karakteristično je za razdoblje književnoga romantizma.

Početak pjesme don Josipa Gržetića Krasanina, AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII, 943.1.

Šaulu (oko 10. stoljeće pr. Kr.), koji je pred kraj svoga života odbacio Boga te je zbog toga loše završio. Priča o kralju Šaulu nalazi se u Bibliji, Stari zavjet, Prva knjiga o Samuelu, poglavlja 9–31, Zagreb, 1968., str. 223–244). Točnije, lirski subjekt u svojem stihu uspoređuje »ohole silnike« koji su napali »vjeru« i »papu« s teško poraženim izraelskim kraljem predmnijevajući im jednaki svršetak; – *Al ko Paval teško ustaj će* – evocira se svetoga Pavla Apostola i njegovo preobraćenje na putu za Damask. Naime, Savao (kasnije Pavao) je kao Židov u početku bio progonitelj kršćana, no prilikom jednog od pohoda doživljava neobičan susret s uskrslim Kristom prilikom kojeg doživljava otkrivenje koje iz korijena mijenja njegov život – pred silnim Kristovim likom Savao pada s konja, oslijepi te je odveden u Damask. Tamo je kršten i izliječen, nakon čega, pod imenom Pavao, propovijeda kršćanstvo, bivajući i sam progonjen sve do svoje mučeničke smrti. Vidi: *Biblija, Novi zavjet, Djela apostolska*, poglavlja 9–28, str. 107–126.

Zaključujemo da je analizirani tekst prigodničarska pjesma poticajnog, budničkog karaktera napisana u pobožne svrhe, s obzirom na to da čitatelja potiče na molitvu, pokajanje, vjersko zajedništvo te međusobnu utjehu i podršku. Stihovi govore o napadima bezbožnika na rimsku Crkvu i papu, a nastali su kao reakcija na spomenute aktualne događaje koji su u to vrijeme potresali Papinsku Državu. Pjesme budnice bile su vrlo česta pjesnička forma u razdoblju ilirizma, a u njima se, isto kao i u ovoj pjesmi, isticala nužnost narodne sloge i zajedništva naprama zajedničkome neprijatelju koji ugrožava dom ili rod,⁵⁶ odnosno u ovome slučaju, vjeru.

Iza stihova nadopisano je:

Pobožna pjesma / Pjevana prigodom hodočašća / Za neumrlog Pia IX.

Po pjesmi »Ćiril i Metod« / Od Slavoljuba Lžičar-a

Sastavio J. Gržetić svećenik

Što se tiče pjesme koja se spominje kao original (»Ćiril i Metod«), riječ je o pjesmi punoga naziva »Pjesma tisućugodišnjoj uspomeni dolazka sv. Ćirila i Metoda u Velegrad« koju je napisao Jan Soukup, a s češkog preveo Ivan Trnski⁵⁷, nakon čega ju je za pjevačku izvedbu priredio skladatelj Slavoljub Lžičar⁵⁸. Pjesma je pod pokroviteljstvom Hrvatskoga pjevačkog društva »Kolo«, čiji je Lžičar bio tehnički ravnatelj, kao i jedan od osnivača i počasni član⁵⁹, objavljena u zagrebačkome Katoličkom listu 1863. godine.⁶⁰

Zapisani autor »rapske« varijante pjesme Josip Gržetić u popratnome svećeničkom dopisu spominje se kao *noto poeta slavo don Giuseppe Gržetić*. Josip Gržetić djelovao je na Rabu kao župnik gotovo čitava svoga radnog vijeka. Rođen je u Krasu na otoku Krku 1837. godine, a umro 1896. u Mundanijama na Rabu, gdje je kao svećenik uglavnom i službovao. Gimnaziju je polazio u Rijeci (1849. – 1857.), a bogosloviju u Gorici (1857. – 1861.).⁶¹ Tijekom života istaknuo se kulturnim radom. Kao relativno plodan pjesnik i

⁵⁶ O tome: Josip BRATULIĆ, *Hrvatsko devetnaesto stoljeće*, Zagreb, 2018., str. 50–51.

⁵⁷ Milica LUKIĆ, »Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća na hrvatskome nacionalnom prostoru (Korpus ćirilometodskih književnih tekstova)«, *Lingua Montenegrina*, br. 4, Cetinje, str. 103.

⁵⁸ Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« 20. lipnja 1863. upućuje dopis čitaonici u Mariboru u kojem se govori o toj pjesmi: »Znano Vam je, da sav slavjanski svijet slavi tisućnicu SS. Apoštole Cirilu i Metodu, što su u tminah nevjere i neznanstva čameće Slavjane prosvjetlili svjetlom vjere krstjanske. A znano Vam je i to, da hrvatsko pjevačko društvo „Kolo“ u Zagrebu izdaje svojim troškom nabožnu i narodnu pjesmu, izvorno doduše česku, al' u duhu crkvenom i narodnom primjereno svim granam slavjanskim sastavljenju i po našem slavnom pjesniku I. T. prevedenu. Isto bi društvo željelo, da se ta pjesma razširi i po našoj domovini, što se najlaglje može kroz školsku mladež...« Repozitorij Univerzitetne knjižnice Maribor, signatura: UKM, Ms 201/III–25, Korespondenca Slovanski čitalnici (Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« in Slavoljub LŽIČAR), 1863. – 1864., str. 2, dostupno *online* URL: <https://dr.ukm.um.si/izpis.php?id=22478&lang=slv> (zadnje posjećeno 13. prosinca 2021.).

⁵⁹ Dana 29. lipnja iduće godine dopis mariborskoj čitaonici upućuje i tehnički ravnatelj društva »Kolo« Slavoljub Lžičar, spominjući istu pjesmu: »S velikim veseljem primismo Vaš odzdrav i šaljemo Vam sve glasove za koncert, izim sbora *Ciril i Metoda* koji će slijediti kasnije, čim bude litografiran« (*Isto*, str. 3–4).

⁵⁹ Alen MATUŠEK, »Šetnja Hrvatskom tragovima čeških glazbenika«, *Susreti*, god. 27, br. 36–37, Zagreb, 2019., str. 68.

⁶⁰ Ivan SOUKUP / Ivan TRNSKI, »Pjesma tisućugodišnjoj uspomeni dolazka sv. Ćirila i Metoda u Velegrad«, *Katolički list*, god. 14, br. 26, Zagreb, 25. lipnja 1863., str. 204–205.

⁶¹ O Gržetiću vidi: Mirjana STRČIĆ, »GRŽETIĆ, Josip«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. V., (ur. Trpimir MACAN), Zagreb, 2002., str. 274; Antun BARAC, »Hrvatska novela do Šenoine smrti«, *Rad JAZU*, (ur. Petar SKOK), Zagreb, 1952., 290, str. 47; Antun BARAC, *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Zagreb

prozaik, Josip Gržetić ostao je sasvim nepoznat današnjoj književnoj javnosti, što je, kako u svome radu ističe Mirjana Strčić,⁶² sudbina koja je zadesila i mnoge druge pisce istarskoga i dalmatinskoga područja onoga vremena, s obzirom na to da je razvoj hrvatskoga narodnog preporoda kako u društveno-političkim odnosima tako i u književnosti – za razliku od avangardnih preporodnih autora iz Banske Hrvatske, kasnio u tim hrvatskim pokrajinama (razjedinjenima unutar Habsburške Monarhije) te je započeo tek šezdesetih godina 19. stoljeća, odnosno upravo u vrijeme Gržetićeve službovanja na Rabu. Drugi razlog zaboravu toga pjesnika je što nije objavio ni jednu knjigu, već je svoja djela izdavao isključivo u onovremenim tiskovinama (»Vienac«, »Hrvatska vila«, »Balkan« i »Naša sloga«).⁶³ »U vrijeme kada je započeo svoje svećeničko službovanje, Gržetić se već pridružio kao rodoljub i borac za hrvatske narodne interese onome nizu nacionalno svjesnih svećenika koji su u Istri i na otocima postavljali čvrste osnove za daljnji razvoj hrvatskoga narodnog preporoda i buduće oblike organiziranja političke borbe protiv talijanaško-talijanske hegemonije.«⁶⁴

Utkivajući svoja idejna i politička stajališta u književna ostvarenja,⁶⁵ Gržetić je svoje pjesme i proze namijenio najvećim dijelom »sasvim određenoj i specifičnoj, istarskoj i dalmatinskoj hrvatskoj čitateljskoj publici. Njegovi objavljeni književni radovi omogućuju nam, naime, da sagledamo kako se u njega postupno nijansiraju i prelamaju dvije tadašnje političke ideologije: prva – općeslavenska i jugoslavenska, iznikla iz ilirskog pokreta, te druga – kroatistička, pravaška, koja sve snažnije nastupa u hrvatskoj nacionalnoj središnjici, i uz koju je u nadolazećim vremenima Gržetićevo ime općenito vezivano, ponajprije zbog njegove suradnje u pravaškim listovima. (...) U svakom slučaju, za pjesnika Josipa Gržetića u njegovo se doba znalo daleko izvan njegove rodne Dobrinjštine, rodnoga sela Krasa i otoka Krka – preko slovenskih časopisa, istarske „Naše sloge“ u Trstu, zadarskih glasila, do više glasila u Banskoj Hrvatskoj. Istovremeno, postajao je sve poznatiji kao prozni pisac.«⁶⁶

Iako je objavio četrdesetak pjesama, više pripovijedaka i jedan roman, sva su ta njegova djela ostala razasuta u ondašnjim tiskovinama te su vrlo teško dostupna današnjemu čitatelju. Bio je vrlo cijenjen kao prozaik te je nosio nadimak »Zlatousti«,⁶⁷ a zagrebački »Vienac«, u kojem je objavljivao svoje pripovijetke, u to je vrijeme bio najcjenjeniji književni

---

– Rijeka, 1968., str. 279; Mirjana STRČIĆ, *Istarska beseda i pobuna*, II., Pula, 1984., str. 54, 148; Mirjana STRČIĆ, »Književnik iz Krasa«, *Krčke novine*, Krk, 1984., str. 7; Mirjana STRČIĆ, »Josip Gržetić Krasanin – na prijelazu od romantizma prema ilirizmu«, *Fluminensia*, god. 3, br. 1–2, Rijeka, 1991., str. 101–109; Mirjana STRČIĆ, »Temelji književne epohe. Svećenici u hrvatskom narodnom preporodu Istre i Kvarnerskih otoka«, Pazin – Rijeka, 1994., str. 133–156.

⁶² M. STRČIĆ, »Josip Gržetić Krasanin...«, str. 101.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ *Isto*, str. 102.

⁶⁵ Gržetićevo naglašeno domoljublje utemeljeno je u glagoljaškoj tradiciji zavičajne Dobrinjštine, a oblikovalo se pod utjecajem riječkog profesora F. Kurelca. Gržetić se kolebao između Strossmayerove i Starčevićeve nacionalno-ideološkijske koncepcije. Djelovao je na vrhuncu hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji i Istri, koje su bile odvojene od matice, pa je poticao duh nacionalnoga kulturnog zajedništva. Citirano iz: Mirjana STRČIĆ, »GRŽETIĆ, Josip«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. V, (ur. Trpimir MACAN), Zagreb, 2002., str. 274.

⁶⁶ *Isto*, str. 104, 106.

⁶⁷ Vjekoslav SPINČIĆ, *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb, 1926., str. 77–78.

časopis.⁶⁸ Njegovo najopsežnije djelo, povijesni roman »Urotnici«, tiskan je tijekom 1882. i 1883. godine u sušačkome pravaškom časopisu »Hrvatska vilak«. Otok Rab imao je sreće biti poprište djelovanja i stvaranja toga svećenika u drugoj polovici 19. stoljeća. Josip Gržetić bio je župnik, tj. kurat⁶⁹ u Mundanijama od 1863. godine i njegovi su župljani, kao i čitavo otočno stanovništvo, zasigurno ostvarili mnoge dobrobiti dijeleći s njim svakodnevn život i trenutke svećanih vjerničkih proslava.⁷⁰ Osim što je pripremio pjesmu za hodočašće u svrhu pomoći papi Piju IX., Josip Gržetić je, pretpostavljamo, i sam, vodeći svoju pastvu iz župe Mundanije, prisustvovao tomu velikomu molitvenom događanju.

3. Prikupljanje milodara za papu

Uz dopise o izvanrednom rapskom hodočašću nalazimo još jedan dokument, nazvan »Ponuda za obol sv. Petra prigodom hodočašća Blaženoj Djevici u Svetu Eufemiju⁷¹ dana 21. srpnja 1872.« (*Offerte per l'Obolo di San Pietro in occasione del Pellegrinaggio alla Beatissima Vergine di Santa Eufemia nel giorno 21 Luglio 1872.*)⁷² Riječ je o kolekti, odnosno prikupljanju priloga koji se šalju izravno papi, a on ih zatim usmjerava u karitativne svrhe. Taj običaj datira iz 8. stoljeća, kada su Anglosasi nakon obraćenja na kršćansku

⁶⁸ Prema: M. STRČIĆ, »Josip Gržetić Krasanin...«, str. 106.

⁶⁹ Kurat / kuret je svećenik koji vodi kuraciju. Kuracija je ekspozitura Katoličke crkve, jedinica nižeg ranga od župe. Status župe Mundanije dobivaju 1891. godine. Prema: Arhiv župe Mundanije, *Kronika župe Mundanije*, str. 64.

⁷⁰ Antun Bozanić u svojoj knjizi navodi da je Gržetić u Mundanijama kao svećenik službovao do 1870. godine, iako ističe da mu je zadnja služba bila upravo u Mundanijama. Prema *Kronici župe Mundanije* vidljivo je da je u srpnju 1876. godine kurat župe Mundanije i dalje Josip Gržetić. U to vrijeme Gržetić vodi računa od 546 mundanijskih vjernika, a smješten je u gradu Rabu zato što selo Mundanije nema župski stan. Vidi: A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 116, 255; Arhiv župe Mundanije, *Kronika župe Mundanije*, str. 63. U *Kronici župe Mundanije* zabilježen je značajan trud don Gržetića pri nabavci zvona za crkvu sv. Mateja, 1863. godine. Naime, ta je crkva trebala dobiti zvona tridesetak godina ranije, kada je mundanijski kapelan don Spiridon Murvar (mundanijski kurat od 1837. do 1860.) isposlovao da se zamijene zvona s crkve sv. Franje u Komračaru sa zvonima crkve sv. Mateja. Međutim, to na kraju nije realizirano jer su zvona predana crkvi u Loparu. Zato 16. studenoga 1863. godine mundanijski kurat don J. Gržetić upućuje dopis biskupu izlažući problem premalenih zvona na crkvi sv. Mateja, koja se ne čuju za vjetrovita vremena. Kao rješenje predlaže da se crkvi sv. Mateja daruje zvono iz crkve sv. Ivana Evanđelista u Rabu. Zapisivač toga dijela *Kronike župe Mundanije*, fra O. Badurina, na kraju bilješke o zvonima upisuje svoj komentar, koji ujedno i oslikava osobnost don Gržetića: »Mundanije nijesu dobili zvono, jer su ova zvona prevelika za njihov maleni zvonik. Ipak dobavije kasnije zvona... Kako? Nema dokumenta o tomu. Don Josip Gržetić bijaše okretan, te je smogao svojoj crkvi zvona«. Citirano iz: Arhiv župe Mundanije, *Kronika župe Mundanije*, str. 49. Također je iz iste *Kronike* vidljiv velik volonterski angažman svećenika Gržetića oko pouke mundanijske djece školske dobi. Naime, djeca iz Mundanija trebala su pohađati nastavu u gradu Rabu, što je često bio problem zbog velike udaljenosti, osobito pojedinih zaseoka. Istodobno, Mundanije je bilo selo s najviše krađa i izbjegavanja misa te kršćanske pouke u crkvi. Zbog toga svećenik Gržetić, u brizi za narod, odlučuje sam podučavati školsku djecu dok se ne riješi situacija s pokretanjem škole, odnosno izgradnjom prostora za školske potrebe u Mundanijama. Don Gržetić je učenike poučavao u bratimskoj kući pokraj crkve sv. Mateja, koja je međutim bila u prilično trošnom stanju te je i sama zahtijevala obnovu. Vidi: *Isto*, str. 61–63.

⁷¹ Iako se u nazivu toga dokumenta navodi hodočašće u crkvu sv. Eufemije, iz ostalih spomenutih dopisa i izvješća na temu organizacije te manifestacije, kao i iz *Velike kamporske kronike*, jasno je da se hodočastilo u crkvu sv. Bernardina Sijenskoga, gdje su se tijekom čitavoga 19. stoljeća nalazili oltar i ikona Gospe Grčke. Vidi: AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 903, 905, 935, 943.1, 944, 937, 938; AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 489, 579, 717; V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 167, 174.

⁷² AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 943.

vjeru zbog svoje privrženosti Crkvi odlučili stalno slati godišnji prilog Svetomu Ocu, što se zatim proširilo po europskim zemljama.⁷³ Upravo je u vrijeme pape Pija IX. taj običaj i formalno ustanovljen. Naime, u vremenu kada Papinska Država počinje gubiti veće dijelove svoga teritorija, a kojima je financirala funkcioniranje svih svojih službi i vojske, u engleskom, francuskom i talijanskom katoličkom tisku 1848. godine javlja se misao da vjernici osobno trebaju pružiti pomoć papi u novonastalim potrebama. Ideja se ponovno pokreće 1859. godine, nakon čega započinju akcije prikupljanja milodara za papu diljem katoličkoga svijeta. Novac se slao Svetomu Ocu najprije preko župnika, a zatim preko biskupa. Iznosi koji su se prikupljali bili su vrlo značajni te su u razdoblju od 1860. do 1870. godine činili čak trećinu papinskoga proračuna.⁷⁴ U manje od godinu dana od svođenja Papinske Države na područje Vatikana, a u nastojanju nadoknade velike financijske štete gubitkom državnoga teritorija, Pio IX. formalizirao je običaj darivanja pape svojom enciklikom *Saepe venerabilis* od 5. kolovoza 1871. godine.⁷⁵ Danas je takva vrsta milodara papi raširena po cijelome svijetu također pod nazivima Petrov obol, Petrov novčić ili Petrov dinar (*denarius sancti Petri*), a prikupljanje se odvija uglavnom 29. lipnja ili u nedjelju najbližu svetkovini svetih apostola Petra i Pavla.⁷⁶

U dokumentu se popisuje crkvene darivatelje onogodišnjega prinosa za papu uz iznose koje su donirali. Donatori i iznosi su sljedeći:

1. provikar / arcipret Anton Nimira (u srebru) – 1,00 forinta
2. Rafael Benvenuti – 2,00 forinte
3. Samostan konventualaca svete Eufemije – 4,00 forinte
4. prilozi prikupljeni u crkvi – 3,60 forinte
5. don Šimun Valković – 1,00 forinta
6. samostan svetog Andrije – 1,00 forinta
7. samostan svetog Antuna opata – 1,00 forinta
8. Ivan Predolin – 1,00 forinta
9. kanonik đakon Marčić – 1,00 forinta
10. don Ivan Dobrilović – 1,00 forinta
11. don Mateo Bogović – 1,00 forinta
12. Andrija Livić – 1,00 forinta
13. I. Kardona – 0,60 forinte.⁷⁷

---

⁷³ Prema zapisu sa službene mrežne stranice Svete Stolice, »Obolo di San Pietro – Una pratica molto antica che arriva fino ad oggi«, *La Santa Sede*, dostupno online URL: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/obolo_spietro/documents/history_it.html (zadnje posjećeno 26. travnja 2023.).

⁷⁴ Roberto RUSCONI, *Povijest kršćanstva i crkava*, Zagreb, 2021., str. 349–350.

⁷⁵ »Obolo di San Pietro...«, *La Santa Sede*, dostupno online.

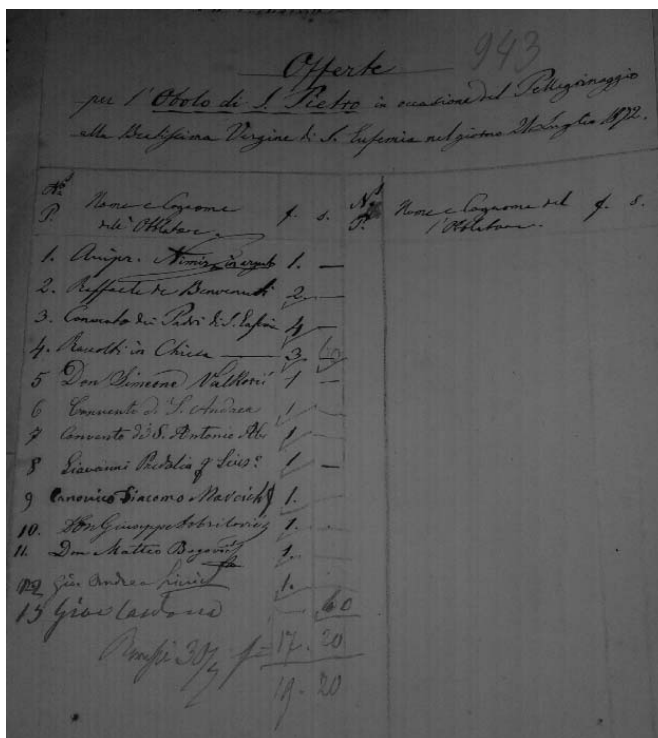
⁷⁶ R. RUSCONI, *Povijest kršćanstva i crkava*, str. 349; R. MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, str. 281.

⁷⁷ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 943.

Godine 1872. milodar je prikupljan upravo prilikom spomenutoga hodočašća Presvetoj Djevici u kamporsku samostansku crkvu sv. Bernardina Sijenskoga, a ukupno je za tu svrhu od popisanih donatora prikupljeno 19,20 forinti namijenjenih za slanje Svetomu Ocu.⁷⁸

Pobožne aktivnosti koje su se u to vrijeme odvijale na Rabu, kao što su molitve, hodočašća i procesije, mise, te prikupljanje Petrova novčića za papu, u istome se razdoblju javljaju i u ostalim katoličkim područjima svijeta, o čemu svjedoče članci iz onovremenoga tiska. Primjerice, prema napisima Zagrebačkoga katoličkog lista iz 1860. godine, unatoč silnim napadima na Svetoga Oca i njegovu državu, nikada se nije srčanije i zdušnije iskazivala podrška katoličanstvu i papi nego u to vrijeme, počevši od Europe, Amerike, pa sve do Azije, Afrike i Australije, gdje je također bilo nešto katolika.⁷⁹ Istodobno s rapskim hodočašćem, tijekom ljeta 1782. godine i vjernici drugih dijelova dalmatinske⁸⁰ pokrajine

pod vodstvom svojih svećenika i biskupa organiziraju hodočašća i procesije kojima mole čudotvornu Bogorodicu za pomoć papi Piju IX.⁸¹ Prema vijestima koje pristižu iz Francuske, Njemačke i Cislajtanijske, iste svečane procesije, hodočašća i molitve s istim nakanama odvijaju se i u ostalim glasovitim katoličkim, a osobito marijanskim svetištima.⁸² Obol svetoga Petra pristiže papi u Vatikan »od svih stranah svieta, najpače iz onih, gdje crkvi neide najljepše, kano iz Italije i Njemačke«, pa čak i iz Poljske i Rusije, unatoč zabrani ruske vlade.⁸³

Ponuda za obol sv. Petra, AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VIII., 943.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Stjepan MLINARIĆ, »Protuslovlja i opreke«, *Zagrebački katolički list*, br. 17, XI., 26. travnja 1860., str. 133.

⁸⁰ Tijekom promatranoga razdoblja otok Rab dio je dalmatinske pokrajine s upravnim središtem u Zadru, kojoj pripada u administrativnome pogledu kao dio austrijskoga posjeda – Kraljevine Dalmacije.

⁸¹ »Obzor«, *Zagrebački katolički list*, br. 36, XXIII., 5. rujna 1872., str. 283.

⁸² »Viestnik«, *Zagrebački katolički list*, br. 32, XXIII., 8. kolovoza 1872., str. 256.

⁸³ »Viestnik«, *Zagrebački katolički list*, br. 48, XXIII., 28. studenoga 1872., str. 384.

4. Obrednik korišten prilikom hodočašća u Kampor

U arhivu župnoga ureda u Rabu pohranjen je rukopisni obrednik naslovljen *Stvari Potribite koje ima znati i virovati svaki Kerstjanin*, koji je, kako piše na unutarnjoj naslovnici, u Rabu 1857. pripisao Ante Nimira-ić Nadpop i Župnik Rabski. Zapisi, upute, molitve i bilješke u tome obredniku ukazuju da je doista korišten pri izvođenju procesija na Rabu tijekom 19. stoljeća. Kako je vidljivo iz različitih podnaslova, u tome su obredniku upute za izvođenje procesija povodom svetoga Marka i *rogationes* – procesija za zaštitu usjeva, ali isto tako različitih procesija posvećenih Gospi, kao što su Rapski križi. Molitve Gospi koje se nalaze u tome obredniku su molitva Gospine krunice, Gospine pohvale te pjesma *Zdravo morska zvezdo mila*. Osim povodom procesija Rapski križi, Gospi se tijekom 19. stoljeća na Rabu hodočastilo i upućivalo molitve i povodom drugih, izvanrednih neprilika i nevolja, kakve su bile molitve za spas od vremenskih neprilika (bure, suše, molitve za kišu),⁸⁴ pa sve do molitvi za cjelokupnu Crkvu, za mir te na nakanu Svetoga Oca pape. U spomenutom hodočašću Gospi 1872. godine u Kampor molilo se konkretno za izbjavljenje iz nevolja pape Pija IX., stoga je vrlo zanimljiva uputa biskupa Vitezića napisana na dvjema stranicama obrednika koja je upravo upućena tomu papi. U prijepisu donosim čitavu uputu na hrvatskome jeziku, dok je u obredniku ista pjesma napisana još i u latinskoj verziji:

Prisvitli i pripostovani u Išukerstu Otac i Gospodin, Gospodin Ivan Jošip Vitezić po božioj i apostolskoj Stolici milosti Biskup Kerski i Rabski daje i podiljuje švima ovdi stojećima četerdeset dana od prave Pokore po načinu cerkovnomu običajnomu.

*Molite dakle Boga za srićno stanje Prisvetoga Gospodina našega Pia po božjem providjenju Pape IX-oga gospodstva njihovoga prisvitloga i pripostovanoga i švete matere cerkve.*⁸⁵

Uz ostale blagoslove koji se izgovaraju tijekom procesija, pjesme i molitve upućene Gospi, a osobito spominjanje biskupa Vitezića i pape Pija IX., vrlo je moguće da se taj obrednik koristio i pri samome hodočašću 1872. godine u crkvi sv. Bernardina.

5. Proslave drugih događanja iz života crkvenih poglavara

Osim prilikom »zatočenja« Pija IX. u Vatikanu, rapski su vjernici sudjelovali i na ostalim vjerskim svečanostima vezanima uz toga papu. Tako su u kolovozu 1846. godine prilikom njegova izbora i ustoličenja nakon svete mise pjevali *Te Deum*, odnosno *Tebe Boga hvalimo*.⁸⁶ Riječ je o pjesmi zahvalnici imenovanoj prema početnim riječima latinskoga hvalospjeva *Te Deum Laudamus (Tebe Boga hvalimo)* – starom kršćanskom himnu nastalom na prijelazu u 5. stoljeće. Osim što se pjeva na različitim trenucima misnih svečanosti, ta je pjesma značajna jer se povremeno, u svečanim trenucima, pjeva u zahvalu Bogu za neki poseban blagoslov kao što je izbor pape, posvećenje biskupa, kanonizacija svetaca, zavjet

---

⁸⁴ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, I., 917; III., 474, 475; AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 414.

⁸⁵ AŽUR, *Stvari potribite koje ima znati i virovati svaki kerstjanin*; prijepis A. NIMIRA, str. 25.

⁸⁶ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, I., 1934.

redovnika, objavljivanje mirovnoga ugovora, kraljevske krunidbe. Obično se pjeva nakon službe Božje, no može se održati i kao zaseban vjerski obred.⁸⁷

Tijekom 19. stoljeća na otoku Rabu slave se i brojne obljetnice svećeništva i papinstva, ne samo vezane uz toga papu. Značajnija je, primjerice, 1869. godina kada čitav katolički svijet proslavlja 50. godišnjicu svećeništva i 25. obljetnicu papinstva Pija IX. Tom prigodom biskup Vitezić izdaje okružnicu da se svuda prikupljaju potpisi i milodari koji će se dostaviti Svetomu Ocu kao znak pažnje, a isto se događa i u drugim hrvatskim povijesnim pokrajinama. Vjernici hrle potpisati se na čestitku namijenjenu papi, a daju i svoj materijalni doprinos »olakšavanju teških nevolja« koje su papi Piju IX. zadali »odmetnuti sinovi«.⁸⁸ U ožujku provikar šalje biskupu 2973 potpisa prikupljenih iz rapskoga provikarijata, s time da je većina potpisa bila označena križićem (+) ispred imena, što je značilo da nisu bili pismeni pa su ih drugi potpisali. Za milodar su se prikupile ukupno 96,54 forinte. Usporedimo li taj iznos s onodobnim cijenama, razvidno je da je riječ o povećem iznosu. Primjerice, krajem studenoga iste godine država je izvršila procjenu zaplijenjene imovine bivše rapske bratovštine sv. Kristofora⁸⁹ te su dvije kuće koje se nalaze u gradu Rabu (u dotadašnjem vlasništvu bratovštine) procijenjene na iznose od 14,61 forinta i 17,85 forinta, a brončano zvono s crkve sv. Kristofora vrijedilo je 50 forinta.⁹⁰ Odorik Badurina zapisao je i komentar na milodare: »Vidi se čisti pietet i zanos za Kristovog namjesnika! I sakupilo se doista mnogo, za jedan Rab, koji bi redovito zanjekao, kada bi država oglasila kakvu kolektu za n. pr. koje nastradalo mjesto od tuče... po državi.«⁹¹

Osim na svečanostima vezanim uz najdulgovječnijega papu Pija IX., vjernici su sudjelovali i na proslavama povodom nekih obljetnica drugih papa. Tako u prosincu 1887. godine organizacijom misnoga slavlja Rabljani sudjeluju na pedesetogodišnjem jubileju svećeništva pape Leona XIII.,⁹² a u svibnju 1892. godine i 50. godišnjici njegova biskupovanja.⁹³ Tom se prigodom također prikupljao Petrov novčić.

Svečanim se misama proslavljaju i neke druge sretne vijesti vezane uz vrhovne crkvene poglavare. Jedan od prethodnika Pija IX., papa Pio VII.,⁹⁴ izazvao je također suosjećanje rapskoga pučanstva, a jednako tako i sreću i zahvalnost vjernika po svom oslobođenju i

⁸⁷ Henry HUGH, »The Te Deum«, *The Catholic Encyclopedia*, mrežno izdanje, Vol. 14, Robert Appleton Company, New York, 1912., dostupno online URL: <http://www.newadvent.org/cathen/14468c.htm> (zadnje posjećeno 15. veljače 2022.).

⁸⁸ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, VII., 240, 241, 251, 263, 279.

⁸⁹ Bratovština koja je nosila naziv gradskoga patrona, odnosno sveca zaštitnika cijeloga rapskog provikarijata sv. Kristofora, bila je izuzetno utjecajna te je uživala golemu popularnost u onodobnoj rapskoj zajednici. Imala je velik broj članova (bratima), koji su dolazili iz svih društvenih slojeva. Prvi zapis o toj bratovštini datira još iz 14. stoljeća. Ta bratovština prestaje s djelovanjem u 19. stoljeću. Prema: Zoran LADIĆ, Zrinka NOVAK, »Matrikula bratovštine bičevalaca sv. Kristofora u Rabu. Diplomatička i povijesna analiza s kritičkim prijepisom matrikule«, *Starine HAZU*, 64, 2012., str. 68–78.

⁹⁰ Čitava crkva sv. Kristofora smještena na ulazu u grad, pokraj gradskih zidina sa sakristijom i trima oltarima procijenjena je pak na 1085 forinta. Vidi: AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 754.

⁹¹ AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 747.

⁹² AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, XIX., 232, 235, 236, 238.

⁹³ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, XXIV., 57, 136, 145; XXV., 1, 4, 6.

⁹⁴ Pio VII., benediktinac, bio je papa od 1800. do 1823. godine.

povratku u Rim 1814. godine.⁹⁵ Rapski su vjernici iskazali suosjećanje zbog papina zatočenja u Francuskoj, a jednako tako i sreću i zahvalnost po njegovu oslobođenju i povratku u Rim 1814. godine.⁹⁶ Zato austrijska uprava (*Intendenza*) 5. svibnja 1814. godine nalaže rapskoj općinskoj upravi čitanje oglasa povodom oslobođenja pape Pija VII., kao i pjevanje svečane zahvalnice *Te Deum*.⁹⁷

Sretni događaji iz života vrhovnih crkvenih poglavara bili su uvijek razlog za proslave te izražavanja zahvalnosti Bogu. Godine 1899. po čitavoj državi, pa tako i na Rabu, vjernici pjevaju zahvalnice za ozdravljenje pape Leona XIII.⁹⁸ Taj je papa bio značajan za rješavanje uporabe hrvatskoga narodnog jezika u bogoslužju, jer je 1880. godine prigodom tisućite obljetnice djelovanja Ćirila i Metoda objavio encikliku *Grande Munus*⁹⁹ (*Veliko poslanje*), potvrđujući njome uporabu staroslavenskoga jezika u bogoslužju.¹⁰⁰

6. Vjerska proslava obljetnice otkrića Amerike

Sedam godina ranije, tj. 1892. godine Leon XIII. diljem kršćanskih zemalja podržao je i potaknuo proslave 400. obljetnice europskoga otkrića Amerike. Tim povodom izdao je encikliku *Quarto abeunte saeculo*, oslikavajući Kristofora Kolumba kao hrabra pomorca i vizionara čija je briga ponajprije bila vjerski spas stanovništva novootkrivenih preoceanskih krajeva, a ne pronalazak novih trgovačkih putova za Španjolsku.¹⁰¹ Zato je papa Leon XIII. u svojoj enciklici naglasio zahtjev za prikladnim i časnim obilježavanjem te godišnjice među ljudima. Kako u njoj ističe, raznolike i vrlo značajne koristi proizašle su

⁹⁵ Vodeći papinstvo u vremenu teških previranja izazvanih Napoleonskim ratovima, poslije svađe s francuskim carem Napoleonom Bonaparteom bio je zatočen i prognan, a Papinska Država je anektirana Francuskoj. Iako bolestan i iscrpljen, ostao je nepokolebljiv u svojim stajalištima. Po oslobođenju iz zatočeništva uspio je ponovno uspostaviti Papinsku Državu (1814.) te je nakon svega uživao velik ugled i opće simpatije u Katoličkoj crkvi. Prema: R. MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, str. 274–275.

⁹⁶ Zanimljivo je da je na ceremoniji krunidbe okrunjen papirnatom tijeom iz razloga što je prethodni papa umro u francuskom zarobljeništvu te je krunidbena oprema ostala u posjedu Napoleonove Francuske. Sklopio je s Francuskom konkordat 1801. godine, kojim je želio ublažiti posljedice Francuske revolucije na rastakanje katoličanstva u Francuskoj, kao i državne zakone koji su tomu pogodovali. Iz istoga je razloga prisustvovao Napoleonovoj krunidbi za francuskoga cara u Parizu 1804., što je bilo prvi put u povijesti da neki papa prisustvuje ceremoniji krunjenja svjetovnoga vladara. Unatoč tomu uslijedili su sukobi s Francuskom. Nakon brojnih sukoba Napoleon Bonaparte anektirao je Papinsku Državu, na što ga je papa Pio VII. ekskomunicirao iz crkve, a Napoleon je njega lišio slobode (1809.) zatočivši ga u kućnom pritvoru u Francuskoj. Nakon više godina zatočeništva u lošim uvjetima papa je oslobođen tek po padu Napoleonova Carstva 1814. godine. Prema: Marko BAGIĆ, »Religijski prevrati za vrijeme Francuske revolucije i Napoleonove vladavine«, *Essehist*, br. 5, Osijek, 2013., str. 54–58; R. MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, str. 274–275; A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, str. 157; *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021., dostupno *online* URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48318> (zadnje posjećeno 11. prosinca 2021.).

⁹⁷ AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L III., 455.

⁹⁸ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, XXXI., 114.

⁹⁹ Pope Leo XIII., »Grande Munus«, *The Holy See*, dostupno *online* URL: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_30091880_grande-munus.html (zadnje posjećeno 5. svibnja 2023.).

¹⁰⁰ Marijo RELJANOVIĆ, »Enciklika *Grande Munus* i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43, 2001., str. 357, 372.

¹⁰¹ Edward MIKUS III, *The Catholic church and the formation of human rights doctrine in El Salvador*, magistarski rad obranjen na CUNY Hunter College, New York, 2017., str. 40–41.

iz toga pomorskog poduhvata, stoga i vjerska liturgija svojim učešćem mora pripomoći svjetovnim ceremonijama. Papa je odredio da će se 12. listopada ili nedjelju iza toga, ako ordinarijat tako preferira, u svim katedralnim crkvama i samostanskim kapelama diljem Španjolske, Italije i dviju Amerika slaviti svečana misa Presvetoga Trojstva. Izrazio je i vjeru da će se osim spomenutih zemalja i ostali narodi na poticaj svojih biskupa pridružiti proslavama, jer je prikladno da se pobožno i sa zahvalnošću obilježi svima vrijedan događaj.¹⁰² Svjetovnim zabavama¹⁰³, paradama i predstavama u čast otkrića Amerike¹⁰⁴, pridodaju se i crkvene proslave te obljetnice. Na poticaj papine enciklike krčki biskup naređuje molitve u župama svoje dijeceze. Tako su se crkvene svečanosti uz popratne molitve povodom 400. obljetnice otkrića američkoga kontinenta odvijale i na Rabu.¹⁰⁵

7. Svjetski molitveni dan na Rabu

Mir u vlastitoj duši i mir u svijetu predstavljaju ono elementarno što čovjek i čovječanstvo trebaju imati kako bi se kvalitetno živjelo. Poziv za mir postavlja se kao neka univerzalna i svezremina formula koja uvijek može okupiti i motivirati ljude na zajedništvo. Ta je potreba za mirom bila prisutna i među rapskim vjerničkim svijetom u to vrijeme.

Nakon što se razbuktao Prvi svjetski rat, u veljači 1915. godine održava se Molitveni dan. Po naredbi Oca pape Benedikta XV. celebrira se po svim crkvama diljem Europe 7. veljače svečana služba Božja »da se isprosi od Boga, da mir opet zavlada na svijetu«¹⁰⁶. S obzirom na to da vijest o potrebi spomenutih misnih slavlja kasno stiže na Rab, to jest kada su se molitve diljem europskoga kontinenta već održale, rapski provikar Petar Zahija¹⁰⁷ u svome dopisu biskupu Mahniću ispituje hoće li se na Rabu molitve pomaknuti na nedjelju koja slijedi, ili pak na nedjelju nakon sljedeće – Nedjelju od Muke, 21. ožujka, što bi bilo na isti dan kada će se molitve održavati u biskupijama izvan Europe. Na početku svoga dopisa provikar se referira na informaciju dobivenu iz novinskoga izvora, pa svoj dopis započinje riječima: »Čitalo se je u novinama, da se je po naredbi sv. Oca P. Benedikta XV. ...«¹⁰⁸

¹⁰² Leon XIII, *Quarto abutente saeculo*, Rim, 16. srpnja 1892., dostupno online URL: http://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_16071892_quarto-abutente-saeculo.html (zadnje posjećeno 11. prosinca 2021.).

¹⁰³ Povodom 400. obljetnice otkrića Amerike, A. Franchetti piše operu *Cristoforo Colombo* u kojoj naslovnu ulogu na praznizvedbi 1892. godine u Genovi, a zatim i u milanskoj Scali, izvodi tadanji najznamenitiji talijanski bariton u Italiji, Lošinjčanin Josip Kašman (1850. – 1925.). Prema: Marija BARBIERI, »Kašman, Josip«, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno online URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=188> (zadnje posjećeno 11. prosinca 2021.).

¹⁰⁴ Georgij PARO, »Pružena ruka«, *Kolo*, br. 3, 2001., dostupno online URL: <https://www.matica.hr/kolo/285/pruzena-ruka-19841/> (zadnje posjećeno 11. prosinca 2021.).

¹⁰⁵ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, XXIV., 102.

¹⁰⁶ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, 15. veljače 1915., 16.

¹⁰⁷ Petar Zahija, rodom iz Vrbnika, bio je župnik u Rabu od 1905. do 1926. godine. Kanonik Zahija bio je pastoralno i socijalno angažiran svećenik. Zbog prohrvatskih nazora za vrijeme talijanske okupacije Raba bio je protjeran s otoka i zatvoren. Upravo taj provikar, u travnju 1919., piše župnicima pod svojom ingerencijom o zabrani održavanja svih procesija izvan crkva, pa tako i procesije Križi, što je jedina dotad zabilježena informacija da je politička, odnosno vojna vlast takvu tradiciju zabranila. Prema: A. BOZANIĆ, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije...*, str. 192, 281; AFSK, O. BADURINA, *Velika kamporska kronika*, L IV., 176, 192, 194.

¹⁰⁸ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, 15. veljače 1915., 16.

Pored provikarova dopisa, na istome je mjestu sačuvan i sam novinski članak koji provikar spominje, pod nazivom »Molitveni dan svega katoličkog svijeta«, a u kojem se govori o izdanom papinu dekretu upućenom svim metropolitanskim, stolnim i redovničkim crkvama. Tako saznajemo i detalje protokola molitvenih aktivnosti za mir u svijetu: nakon svečane svete mise pred izloženim Presvetim Sakramentom mole se posebne molitve za mir. Te molitve započinju psalmom 50 (*Miserere*) s atifonom *Da pacem Domine in diebus nostris*; nakon toga slijede molitve za mir *Deus, a quo sancta desideria*. Sveto Otajstvo ostaje izloženo tijekom čitava dana, a ističe se i papina želja da djeca sudjeluju u molitvama za povratak mira u svijetu. Pobožnosti se nastavljaju i u večernjim satima, kada se pred izloženim Svetim Otajstvima moli sveta krunica i molitva za mir koju je papa propisao, a koja je izašla u spomenutu papinu dekretu na više jezika. Nakon toga mole se Litanije svih svetih po obredu novoga Rimskog rituala, a svećenik zaziva: *Parce Domine, parce populo tuo; ne in aeternum irasceris nobis*.¹⁰⁹ Slijedi procesija nakon koje se nastavljaju versikuli¹¹⁰ i molitve. Na kraju se moli liturgijska molitva *pro pace* i dijeli blagoslov Presvetim Sakramentom.¹¹¹

Svim vjernicima koji se ispovjede i pričeste te na molitvenu nedjelju pristupe jutarnjim i večernjim pobožnostima i pomole se pred Presvetim Sakramentom za povratak mira na zemlju, papa udjeljuje potpuni oprost od grijeha.¹¹² Taj papin čin izuzetno je važan za vjernike jer djeluje kao dodatan poticaj na obavljanje pobožnosti i molitve.

Na istome mjestu nalazimo i molitvu koju papa šalje za tu priliku:

»Jako prestrašeni strahotama rata, koji je uzbunio puke i narode, utječemo se, o Isuse, Tvomu preljublježljivom Srcu, kao najsigurnijem utočištu; Tebe, Bože milosrgja uzdišući vapimo, da prestane ovaj strašni bič. Od Tebe, Kralju mira, žurno prosimo toli željeni mir. Ti si iz Tvoga božanskoga Srca izlio na svijet svetu ljubav, eda prestane svaka nesloga i zavlada među ljudima samo ljubav; dok si bio na ovoj zemlji, Tvoje je srce najnježnije kucalo od smilovanja na ljudske nevolje. Ah! Neka se dakle gane Tvoje Srce i u ovaj čas, vrlo težak za nas, koli radi neprijateljstva tako žalosnih toli radi poraza tako strašnih! Smiluj se tolikim majkama, koje su u sto briga za udes svoje djece; smiluj se tolikim obiteljima, koje su ostale bez svoga glavara; smiluj se nevoljnoj Evropi, kojoj prijeti tolika propast!

Ti udahni u vladare i puke savjete mira; ukini nesloge, koje upropašćuju narode; čini, neka se ljudi opet sastanu na poljubac mira, Ti koji si ih svijeh cijenom svoje Krvi učinio braćom. I kako si se jednoć na ponizni vapaj Apostola Petra: 'Spasi nas, Gospodine, jer smo izgubljeni', pokazao milostiv i umirio uzburkano more, tako se danas na naše pouzdane molbe ukaži utažen i uzbunjenom svijetu mir i pokoj povrati.

I Ti o Djevice presveta, kao i u drugim vremenima punim strašnih iskušenja, tako i sada pomози nas, brani nas, spasi nas! Tako budi.«¹¹³

¹⁰⁹ »Oprosti, Gospodine, oprosti narodu svomu; ne ljuti se na nas dovijeka«.

¹¹⁰ Versikul (lat. *versiculus* – mali stih) prvi je od dvaju kratkih usklidnih stihova, uzet obično iz nekog psalma, koji se u liturgiji recitira ili pjeva kao antifona; nakon njega slijedi odgovor (drugi stih). Iz: *Rječnik stranih riječi* (ur. Vladimir ANIĆ, Ivo GOLDSTEIN), Zagreb, 1999., str. 1362.

¹¹¹ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, 15. veljače 1915., 17.

¹¹² *Isto*.

¹¹³ AŽUR, *Provikarijatski arhiv*, 15. veljače 1915., 17.

Zaključak

Žitelji otoka Raba bili su upoznati s aktualnim europskim događanjima tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, kako političkim tako i onima vezanim uz vjerski i crkveni život, te su ih na prigodan način pratili i obilježavali, sudjelujući u određenim političkim protokolima, na narodnim zabavama ili pak različitim vjerskim obredima.¹¹⁴

Dio takvih vjerskih obreda bila su misna slavlja, procesije i hodočašća u svrhu molitava za vrhovne crkvene poglavare – pape, te ona koja su organizirana na njihov poticaj. O tome svjedoče, između ostaloga, i dokumenti sačuvani u Provikarijatskome arhivu župnoga ureda Rab – kako dopisi koje na temu organizacije hodočašća razmjenjuju rapski provikar Nimir i krčki biskup Vitezić te pjesma don Josipa Gržetića napisana za tu priliku, tako i molitve, blagoslovi i ostali tekstovi sačuvani u posebnome procesijskom obredniku toga arhiva, ali i dokument koji svjedoči o obolu sv. Petra – običaja koji se i na Rabu pokreće istodobno s odlukom pape.

U razmatranome razdoblju informacije dobivene prisustvovanjem na vjerskim svečanostima koje se nisu ticale isključivo vjere već i svjetskih aktualnosti, društveno-političkih strujanja i zanimljivosti, ne samo da su uključivale članove rapske zajednice u svjetske tijekomove nego su im pružale osjećaj povezanosti sa svim ostalim katoličkim vjernicima diljem Europe i svijeta. Time su se izdigli i gledali izvan granica svoje župe, svoga otoka, i identificirali se s puno većom zajednicom – zajednicom katolika koju vodi Sveti Otac, papa. S cjelokupnom su tom zajednicom molili, solidarizirali se, strahovali, žalovali, ali i veselili se i proslavljali.

SUMMARY

PRAYER CEREMONIES DEDICATED TO THE POPES OR ORGANIZED AT THEIR INSTIGATION DURING THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES ON THE ISLAND OF RAB

The author of this paper discusses various religious ceremonies, which were arranged for prayer assistance to the supreme superiors of the Catholic Church (popes) or were organized at their instigation and were held during the nineteenth century and the beginning of the twentieth centuries on the island of Rab. Namely, these ceremonies mostly were processions, pilgrimages, and mass celebrations.

A particularly large number of Rab believers participated in the pilgrimage and accompanying prayer ceremonies for Pope Pius IX in 1872, when the believers of all Rab parishes went on a local pilgrimage to the monastery church of St. Bernardino of Siena in Kampor, to worship the icon of Our Lady of Grace displayed on the altar. The author reconstructs this event on the basis of the available documents from the Rab Pro-vicary Archives, together with the records preserved in the Great Chronicle of Kampor. Moreo-

¹¹⁴ Prema: M. MARIJAN PERANIĆ, »Javne svečanosti u 19. stoljeću na Rabu«, str. 413–426.

ver, a poem (preserved in the archive) written for this occasion by the priest and writer Josip Gržetić Krasanin (1837 - 1896), who at one time also worked as a pastor in the village of Mundanije in Rab, is also analyzed. Furthermore, the author analyzes an offering document for the obol of St. Peter, which testifies about the alms collected for the Pope. In the parish archives in Rab, there is also a preserved ritual book with recorded songs and prayers that were performed during the processions on Rab at that time. Moreover, one there can find a note written by the Bishop of Krk, Ivan Josip Vitezić, possibly written on the occasion of this pilgrimage.

In addition to the mentioned pilgrimage, mass celebrations were held on the island of Rab during the nineteenth century on the occasion of the election and enthronement of the pope, as well as for various anniversaries of the priesthood and papacy of Pius IX and of some other popes. Prayer celebrations were organized for the release from the imprisonment of Pope Pius VII, as well as for the recovery of Leo XIII. Moreover, at the instigation of Leon XIII believers on Rab organized thanksgiving masses on the occasion of the 400th anniversary of Columbus's discovery of the American continent. During the First World War, in 1915, on Rab, as well as in the whole of Europe, according to the instructions of Pope Benedict XV, A Day of Prayer was held, where believers send prayers to God for the return of peace in the World. By attending such ceremonies, the contemporary Rab community was connected with other believers in Europe and the World, and identified itself with the entire Catholic community under the leadership of the Pope, with whom they prayed together, showed solidarity, feared, mourned, but also rejoiced and celebrated.

KEY WORDS: Rab, piety, pilgrimage, processions, pope Pius IX, peace prayers, Josip Gržetić Krasanin, Bishop Ivan Josip Vitezić, 19th century, beginning of 20th century